

ספר העבור

להראב"ע ז"ל

שער ראשון ושני.

יוצא לאור פעם ראשונה

מחוך העתק כ"י הנמצא בידי עם הקדמה וקצת הערות

ממני

ש' ז' ח' ה'

על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

Lyck, 1874.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins **M'kizt Airdamm.**

(L. Silbermann.)

Schnellpressendruck von Rudolph Siebert.

אלהים חן עזרה, לאברהם בן עזרא, היה עמו חמיד
אשר חקן חבור, בסוד העבור, למבין עם חלמיד.

שערי זה הספר.

השער האחד במולדות ובמאזניהם ובקביעות והפרשיות ובתקופות שמואל
ורב ארא וחשבון הנוים.

השער השני בטעמי כל הכתוב בסדר אחד וסוד העבור.
השער השלישי בתקופת האמת ועת מחברת המאורות באמת ומתי תראה
הלבנה בכל מדינה ומדינה מורחית ומעריבת וצפונית ומתי
תקדר הלבנה והשמש וכמה הנקדר מן האלכסון ומן העצם ומדת זמן הקדרות.

השער האחד

השעה היא אלף ושמונים חלקים.

היום שתי עשרה שעות וכן הלילה.

החרש כ"ט יום וי"ב שעות ושתי ידות שעה גם שתי שלישיות עשירית
שעה וחצי תשיעית ששית עשירית השעה והם תשצ"ג חלקים.

השנה הפשוטה י"ב חודש והמעוברת י"ג.

והעבור בשנה השלישית והששית והשמינית והאחת עשרה
והארבעת עשרה והשבעת עשרה והתשע עשרה והסימן
גו"ח ארו"ט למעוברות משפט.

הקדמה

זה ספר העבור להראב"ע ז"ל לא ראה מאורות הרפוס מימיו, והיה ספון וסמון באוצרות הספרים אשר באקספרד (כ"י אורי, כ"י ר"ח מיכל וכ"י ריגיו) עד אשר העתיקו שמה החכם מו"ה ב"ג נ"י (כפי הנראה מכ"י אורי), ואנכי זכיתי בהעתק שלי זה חמש שנים, והנני מוציאו כעת לאור עולם על ידי החברה הנכבדה, היא חברת מקיצי נדרמים. —

והנה החכם ר' מ' ש"ש נ"י, אשר כל יקר ראתה עיניו, וכל רו לא אנם לי ביריעת סופרים וספרים, נדרש לשאלתי, ושלת לי במובו (במכתבו אלי מן 10/12) ציוניו ורשימיו אשר ציין ורשם לעצמו בל"א על דבר הכ"י הנ"ל, רובם ככלם זה קרוב לעשרים שנה, וזה חוכן דבריו:

„כ"י אורי 438 הוא בכתב מאוחר וכולל שני שערים הראשונים בשלימות. ע"י רשימת אקספרד ע' 2171 ומתחיל: אלקים חן עזרה לאברהם [צ"ל לאברהם לפי המשקל] בן עזרא היה עמו תמיד, אשר תיקן חבור בסדר¹ העבור למבין עם תלמיד וכו' השער הא' וכו' השער הב' במעמי כל הכתוב בסדר אחר וסוד העבור, שער ג' בתקופת האמת וכו'. — דף ה' מכ"י הנ"ל: והוא חשבון אי"ק בכ"ד שילמדו הנערים בספרד². —

כ"י ר"ח מיכל 208 חסר בראשו עד דף י"ד ע"ב אשר בכ"י אורי (ע"י אוצרות חיים ע' 317). — כ"י ריגיו 46 בכתב ספרדי, עד דף ל"א (מלבד איזה דפים) ומתחיל: בקר אערוך (והוא בכ"י רח"ם דף י"א ובכ"י אורי

¹ כ"ה נכון, ולא כמו שהוא בהעתק הח' ב"ג נ"י: בסוד העבור, כי גם בהעתק רב"ג נ"י נמלא להלאה (דף ט' ע"ב מהנדפס): בתחלת ספרך אמרת שתחנך חבור בסדר העבור — כי אמנם הספר כלו נקרא סדר העבור, (ונעל אהל יוסף יציאהו בשם יסוד העבור, כי יסוד הוא כמו סדר או חבור) ורק מן אמנע שער השני עד סופו נקרא סוד העבור. והראב"ע בעצמו יאמר דף ט' ע"א: כאשר אפרש בסוד העבור. ובדף ד' ע"ב: עקר התשובה בסוד העבור. ובדף ו' ע"ב: ובסוד העבור אשרש לך.

² כ"ה נכון ולא כמו שנדפס דף א' ע"ב עורה 20: בספרים.

דף כ"ה⁸). — דף ד' מכ"י הנ"ל הוא דף כ"ט מכ"י אורי⁴: ודרש יצחק שגשגם ובת יפתח יש לו סוד כאשר פירשתי בספרי⁵ וכבר שאלו חכמי קראן לרבינו האי ז"ל. — דף ה' (אורי דף ל"ג):

ואמר רב יצחק בר ברוך ז"ל בספר חבור (אורי: החבור) שלו⁶ כי חכמי הורו על שקר וכזב. — דף ו' ע"א: וקורם כל דבר השמר לך שלא תשמע לדברי בן תאמאן (אורי דף ל"ד: חסאן) שחיבר ג' ספרים בעיבור ואין ברבריו ממש. — שם ע"ב: בשער השלישי בע"ה⁷. —

דף ו' ע"ב⁸ מסיים: אנחנו נקבע בדרך חשבון העבור המסור בידנו מאבותינו ה'ל"מ שנעשה כן בגלותינו, נשלם סוד העבור לח' ר' אברהם אבן עזרא, ופה מסיים גם בכ"י רח"ס ובכ"י אורי. — עוד מביא בספר העבור את יהודה הפרסי⁹. — וספרו זה חבר בוירונא (Werona)¹⁰.

³ והוא פה לפנינו בדפוס דף ז' ע"א. ⁴ בדפוס דף פ' ע"א. ⁵ כ"ה נכון וכמו שהגהתי בהערה הראשונה לדף ט': צ"ל בספרי (וגדפס נעמוט ז"ל בספרי). וכן מביאו גם' עבוד שנים, יעו"ש דף קל"ג ע"ב: „ומה שכתב וכו' כאשר פירשתי בספרי, זה הוא לשון כבודו כספרו ספי' הנביאים וידר יפתח נדר וכו' — והנה חללו לא נמא' פי' הראב"ע על נביאים ראשונים ירמ' יחזקאל משלי עזרא ונחמ' (הגדפס על חלו שלו שלשה ספרים האחרונים הוא לר' משה קמחי כנודע) ודברי הימים, ולכן כתב הח' ג"ג במ"ע שלו (ווי"ז ח"ד 446) כי לא חנר מעולם פירות על אלה הספרים. — אמנם מלבד מה שהנחתי מנעל עבור שנים, הנה מביא הרד"ק בשם הראב"ע כי אל פסעמס היום הוא כחשמו (והוא בשמואל ח' כ"ז) — ועוד יוחר הראב"ע בעלמו כתב (מהל"ס כ"א ב'): וכבר פירשתי ענין בת שבע שלא היזה א"ל. — וכבר שם חלל: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי כאשר פירשתי במקומו. — ובפ' נחמ' והעלייתו עולה כאשר פירשתי. — ובפ' האזינו: וירח בעמק חילון כאשר פירשתי במקומו. — גם מביא פירושו לירמ' בס' קדושים: וכבר פירשתי כתבו לח הא"ס הזה עירי ונבאורו הקצר על שמוח מביא פי' יחזקאל (עמוד 91): ויד יחזקאל פירשתי במקומו. — גם פי' משלי (ע' 96): ובפירושו משלי פירשתי ההפך בין חכמה ודעת. גם פי' עזרא נחמ' (ע' 8): וכבר הבאתי ראיות כי נחמ' חינו זרובבל וכו' גם שם פירשתי כל ימי כרס ודריס. וכן גם' חלל: גם הכתוב בעזרא וכו' ושם פירשתי — ובפ' פנחס מביא פירושו לדברי הימים: וכבר פירשתי כי נגיד היה עליהם. ועי' מ"ס רמ"ש בענין קלפסעדיע של פנח ערך גאמיו (מחלקה ראשונה כרך כ"ד). ⁶ פה בדפוס דף י' ע"ב: גם' העבור.

⁷ הראב"ע יאמר חזיה פעמים כי יפרש בשער השלישי, והוא פה בדפוס דף ג' ע"ב דף ד' ע"ב, ח' ע"א וי"א ע"א, אך חללו לא נמא' השער השלישי, ולא נודע אם לא הו"א מחשבונו אל הפועל או נאכד. ⁸ בדפוס דף י"ב.

⁹ ויש להוסיף עוד כי מביא פה גם' העבור דף ה' ע"ב: ר' אברהם בר' חייל הספרדי גם' העבור. ובדף ו' ע"ב: חכמי הדור. ובדף ח' חכמי יון פרס ושמעאל גם' חלמי המלך עי' מ"ס רמ"ש במ"ע דמ"ג (דיוסס מארגענלענדישע נעמעלשלאפס) כרך כ"ה 397 ומ"ס הג"מ שיר ז"ל בהקדמתו לס' תולדות השמים. — ובדף י' ע"ב: חלופי. עי' מ"ס עליו רמ"ש במ"ס המזכר כרך כ"ד עמוד 349. גם בדף ז': בן זומא, והדברים שמביא ממנו מובא מהראב"ע בלמי הזכרת שמו בהקדמתו לפי' התורה. גם מביא בן זומא בהקדמתו לשטה ראשונה (ביהמ"ד ווי"ס 15).

¹⁰ עי' פה בדפוס דף ח' ע"ב ודף ט' ע"ב.

והנה גם ס' העבור חבר הראב"ע בשני נוסחאות, עי' צפנת פענח (אחול יוסף) פ' וישלח¹¹). ועי' הקדמת ס' שני המאורות דף ו' ¹²) — והראב"ע בעצמו מביא את ספרו זה, כאשר פירשתי בספר העבור "בנוסח אחר (נעבען רעצענויאן) לנוסחא ראשונה של ספרו כלי הנחושת (עי' מ"ע לחברת דורשי הכנסת המזרח כרך כ"ד ע' 344 גם 385 וכרך כ"ה 398) והוא בב"י מינבען 299 דף 417 עי' למטה¹³).

האפודי בהקדמתו לספרו חשב האפוד כ"י מינבען 299 (גם בהקדמה האשכנזית ע' 43 לס' מעשה אפוד) יאמר: הנשיא וא"ע כל אחד ב סוד העבור שלו. וכפסק ט"ו: והסימן לפי הא"ע נולד חי לא יתקיים¹⁴). ובפרק י"ט: ב סוד העבור שלו. —

ר

¹¹) עי' מה שהעירוני לדף י', י"א. והנה מה שהנחתי שם מבטל חולל יוסף, בנוסח השני" נמלא גם פה ומזה נראה כי ס' העבור שלפנינו הוא מהדורא השנית. והנה בדף ח' ע"א מביא ספרו כלי הנחושת והוא מהדורא ראשונה אשר חנר בשנת תק"ו (אף כי לא מלאחי שם מה שמובא פה) כי אמנם מהדורא השנית חנר בשנת תק"ח, עי' המזכיר ש"ז ע' 17. ואחרי כן באותו שנה חתק"ד חנר גם ס' העבור שלפנינו, כי בדף ט' יאמר: בשנה החמישית למחזורינו שהיא שנת חתק"ו (כל"ל לא כמ"ש נדפס בטעות חתק"ו) לבי' עם ד"א תהי' תקופת ניסן וכו'. ושם ע"ב: בשנה המכרת תהי' תקופת חשרי. ולפי"ז חנר ס' העבור עוד בשנת תק"ו. ואולי עסק בחבור שני הספרים כלי הנחושת וס' העבור בזמן אחד, ולכן זיין מה לזה ולהסך. ¹²) חנר חשרי כי מאמר הייחוד הנדפס בס' שני המאורות, מובא כבר בהקדמת המעתיק פי' המשינות סדר מועד להרמב"ם ז"ל. עיי"ש שכתב: ופי' לגמרא ובאמר הייחוד, ועל זה העירני דודי הרב הגדול מו"ה ישראל אהרן בארנשטיין ז"ל.

¹³) זה לשונו של החכם רמ"ש: בס' כלי הנחשת כ"י מינבען 299 דף קי"ז נמלא בסוף המחנות הכ"ח (עי' בנדפס ע' כ"ז) וז"ל בכ"י המשובש מאד: אמר עלי (הוא לפי' עלי אבן אלדג'אל, אשר עליו דברתי במאמר ארוך בלשון חיטלקי הנדפס ברומא, וגם במ"ע לדורשי חכמת המזרח כרך י"ח במאמר על מחנות הלכנה) באלה המחנות כי לא יוכל אדם לדעת איזה שעה היא מהלילה אם יכיר, כי לעולם יעלו בלילה ארבע עשרה מחנות. ואלה הדברים הם קרובים אל האמת, אם היה אדם בארץ שאין לה רוח [ז"ל רוחב] וככה יעשה ימים למחנה שהוא ט"ו מהמחנה מהשמש שם אהן [כ"כ שם! ועכ"פ ז"ל יתן] לכל מחנה שעה וששית שעה מעושה ותוכל לדעת מתי יעלה הלכנה אחר שידעת המחנה שהיא שם שהתן לכל יום שעצר מן המולד או הראיה מחנה, גם זה אינו בדקדוק יפה, בעבור שיתכן היות המולד באמצע המחנה או קרוב מסוף המחנה, ועוד כי הדבר קשה הוא שלא הבינו הקדריים כי אלה המחנות אינם חלקים שווים, כי יש מחנה גדול ומחנה קטן, ובכל מקום שיש רוחב יהיה מספר הקדריים שעות [ז"ל שעות?] לעולם, כי המחנה הראשון במקום שהוא רחבו מ"ח מעלות, יעלה כלו (?) לא עלתה חצי שעה ישרה, והנה יעלה המחנה שהוא ט"ו מעלות ביותר משעה, וככה ישתנו מעלות כל מחנה בכל מדינה. ובעבור הדבר הזה טעו רבים מהדברים [מהמדברים?] שיוכל אדם מדריך המולד לדעת רגע עלות הלכנה בכל לילה ומתי תשכב. ועוד טעו בעבור כי מהלך הלכנה ישחנה פעם במהירות ופעם בהממה, ועוד כי המולד אינו כאשר חשבו שהוא רגע החחכרות המאורות, ככה לא יהיה פעם ביוכל כאשר פירשתי בספר עיבור [העבור]. עכ"ל. ¹⁴) והוא פה בדפוס דף ב'. גם מובא שם מה שנמלא פה: "גיט ר"ד טורדין".

וק

ר' שם טוב שפרוט בספרו פדרס רמינים דף מ"ח מרפוס סביוניטה [דף נ"ח מרפוס זיטאמין] יאמר: כבר ביארתי סיד זה בפ' פנחס בצפנח פ ענח כמו שפי' אותו הראב"ע ז"ל בספר קראו יסוד עבור וז"ל: ידוע בחכמת המולות שכל שני כוכבים וכו' ⁽¹⁵⁾ —

בס' אדרת אלי' בשייצי מביאו בשם עבור או סוד העבור ⁽¹⁶⁾.
עכת"ד החכם רמ"ש נ"י. —

ובמכתבו אלי' מן 15/12 הוסיף רמ"ש וכתב לי בדברים האלה: בכ"י ארחות חיים לר' אהרן הכהן ח"ב מאוצר ספרי גינצבורג אשר ראיתי פה ביד הח' דר' גראס ⁽¹⁷⁾ זה איזה שנים דף רפ"ה ע"ב מצאתי: עבור של גוים, לשון ר' אברהם בן עזרא ז"ל חשבון הגוים מועדם חלוי בסועדי ישראל וכו' ובסדר העבור מפורש היטב כי אנחנו לבדנו בחרנו הדרך הישר וברוך אלקינו שהברילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת ⁽¹⁸⁾ [עי' אלפראבי ע' 177] עכ"ל ועכ"ל רמ"ש נ"י. — והנה הראב"ע מביא פה בס' העבור מן ספריו אשר הבר: ס' המספר (דף ר' ע"א), ונודע כי הראב"ע לא חבר בילדותו שום ספר רק שירים, כמו שאמר בשיר נדוד הסיר אוני וכו' לפניו בנעורים הבינותי שירים (כ"ח ח"ד 138) אמתם

וקן שם פי"ד: „ואזנה אותם על חדו' הראש“ נמצא גם פה, כמו שראיתי בס' חשב האשור הנמצא גם חללי בכ"י (עי' גם ס' החכם גראנעמאן על האשור ע' 19) — אמנם מה שמוכח נחשב האשור פט"ו: „נטי' הקס"ס לא נשפט“ לא מלאתי פה, רק (דף ד' ע"ג): „נטי' הקס"ט לאחר מעונת לדחות משפט“. וכן לא מלאתי פה מה שמוכח שם פכ"ב: „והסי' חלל ח"ע ח"ב חס"ב לכל חדש וחדש הוצג“ — ונראה כי נשמת פה. —

⁽¹⁵⁾ וכן מלאתי בס' נצח פנח לרש"ט שפרוט הנמצא חללי בכ"י, והוא הדבר אשר הביא גם המוטות כמו שהעירונו דף ה' ע"ב. — ופה המקום להוסיף מה שכתתי להעיר לדף י' ע"א שורה 4 „רק האותות הם הפך התולדות“ כי זה מובא בחולה יוסף דברים ל"ב, ד', כמו שהעיר על זה החכם רמ"ש ברשימת הקספרד שלו ע' 2171. — עוד יש להוסיף לדף ז' ע"א „ומלא חדש בחדשו וכו'“ כי זה מובא ג"כ מבעל חולה יוסף כפי' הקדמת הראב"ע ס' כ"ב. ועי' גם ס' כ"ה.

⁽¹⁶⁾ מובא שם דף ג' ע"ז מה שנמצא פה דף ח': והנה חננו גלי ספק שקדמונינו העתיקו לנו האמת וכו'. גם מובא שם דף ד' מה שנמצא פה דף י"א ע"ב: גם אין הקביעות כפי' ראיית הלכנה על ירושלים וכו'.

⁽¹⁷⁾ עי' גם מ"ס החכם הנ"ל במכתב חדש. להחכם גרען שנה ח' עמוד 532 ושם מביא סוד העבור לא"ע.

⁽¹⁸⁾ נדפס פה דף ז', ע"א. ויש להוסיף מ"ס ר' דניאל הכהן כפי' ס' שארית יוסף (שאלוניקו שכ"ה): וכתבו בסוד העבור כמו הר' אברהם ו' עזרא והנשיא וכו' אמנם הר' אברהם ירושלמי כתב ז"ל אמר אברהם דעת החכם הר' אברהם ו' עזרא ור' יוסף ישראלי הוא שהשעות של כל החשבוניות האלה הן שוות לא מעוותות (כ"א ירושלמי כתב זאת כפי' מחזור רומניא ד' ויניאל ואינו כדאי לראות בו אם מביא שם חס' ס' העבור להראב"ע) — והוא לפנינו בס' העבור דף ח' ע"ג: „והנה שעות שמואל בכל תקופותיו שוות וכו' ולא יוכל טוען לומר כי שעותיו הם שעות מאותות (ז"ל: מעוותות)“ — עוד כתב ר' דניאל הכהן: „ראיתי בס' אחד מספרי הקדמונים וכו' זהר' אברהם כתב ובעבור שקדמוניו ז"ל אמרו מחקופת רב אדא נלעגה פירשו חכמי הדור כי תקופת רב אדא היא האמת“ — והוא פה בס' העבור דף ו' ע"ב. —

במ' המספר אשר באוצרות רח"ס (אוצרות חיים ע' 317) נמצא לו חידו: „אשר הכר בנו מאיר קטן שנים" ומה היה נראה כי כאשר חבר ספר זה היה עוד צעיר לימים (ע' גם מ"ש החכם נרעץ ח"ו 454, אמנם ס' המספר זה איננו ס' האחר הנדפס בישרון כמו שכתב שם). אך באמת במ' המספר כ"י הנמצא אצלי, מצאתי (וכן מצא החכם סדר"א ברלינער נ"י בכ"י פלורענץ): קחה (בכ"י פלורענץ: ראה 19) ספר מחוקק באסונה, ותמצא בו לכל מספר חבונה, אשר חבר בנו מאיר למאיר קטן שנים וחכם בתכונה" וזה נכון יותר מפני המעקל. גם יתכן יותר כי יאמר „חכם בתכונה" על איש אשר לכבודו חבר הספר מאשר יאמר כן על עצמו. והאיש ההוא (לא דראב"ע) היה אז „קטן שנים" ואולי הוא ר' מאיר אשר יזכירונו הרמב"ם ז"ל באגרתו לר' שמואל אבן חבון „שהיה לומר גם אצל ר' אברהם בן עזרא זצ"ל" — אם לא נהיה שם כהנהגה החכם רש"י נ"י, עי' בצופה למגיד שנה י"ב עמוד 397. — עיד מביא דראב"ע (דף ח' ע"א) ספרו כלי הנחשת, עי' למעלה הערה 11. — עוד כתב פה (דף ט' ע"א) כאשר פירשתי בספרי. ועי' למעלה הערה 5 כי הוא פי' שופטים אי פירושו לנביאים ראשונים הנאבד. ויתכן כי חברו לפני ס' העבור, אמנם מה שמביא בדף ו' ע"ב: „ודבר זה רמותי בפי' בראשית". וכן בדף ט', ע"א: „כאשר רמותי מקצת סודם בספר הישר שהוא פירוש התורה" — הוא קשה עד מאד, כי כאשר ראינו למעלה הערה 11 חבר ס' העבור לפני שנת תק"ן, ואיך יביא בה פי' התורה אשר מהדורא ראשונה פסגה חבר כעשר שנים אחרי כן? והנה מה שכתב „ודבר זה רמותי בפי' בראשית" נראה כוונתו על הקרמתו לפי' התורה הנדפס בכל הספרים (עי"ש הדרך הב' וכו' ואין פי' עשה ירח למועדים וכו') והוא מהדורא האחרונה אשר השלים בשנת תתקכ"ו, ויקשה יותר איך יביא בס' העבור מה שכתב כעשרים שנה אחרי כן? — אך מצאנו כיוצא בו בפירושו על איוב אשר חבר עוד ברומא (20) (ושם חבר לפני זה פי' קהלת בשנת תת"ק) ומביא בו בקופו פירושו על שמות, כאשר הראה החכם נרעץ נ"י במאמרו המכונה המפיץ אור על סדר זמנים של ספרי דראב"ע אשר בחלק הששי מספרו תולדות היהודים (ע' 441) — ואני מוסיף כי מה שכתב שם בפי' איוב: „כאשר פירשתי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך בריות גמורות וכו'" כוונתו על מהדורא האחרונה והיא פי' הקצר הנדפס על שמות בפראג בשנת ת"ד, כי אך שם ימצא מה שמביא ממנו בפי' איוב, לא בפירושו הארוך אשר היא מהדורתו הראשונה, (21) ופה מרחק הזמן גדול עוד יותר! — והנה לדעת החכם

(19) עי' המזכיר שנה י"ב עמוד 55 בהערה. —

(20) פי' איוב חבר לחמ"דו ר' בנימין בן יואב (גרעץ ח"ו 441). ואולי הוא אשר יזכירונו בסיד נדוד הסיד חז"ל עמוד 141) „ובנימין נעיר קהלות בי העיר וכו'". —

(21) הן אמת כי במקור חיים פ' חזיה דף ל"ד ע"ב כהב: „זהו מבואר בנוסחא הראשונה וכו' והקדמונים אמרו כי נד' ח' בלמע"ל — והוא מה שנמצא צבילאור הקצר, ולפי זה הס' הקצר הוא נוסחא ראשונה. וכן בכ"י על ה'אב"ע הקצר אכן העזר לר' יהודה לילון בר' משה המכונה משקוני חזרו בשנת קכ"ב (ללא כמ"ס הס') לזנן בספרו ליע. געש. 727 כי חי בשנת ק"ס) והנמצא אצלי בכ"י, קורא לפי' הקצר נוסחא ראשונה — אמנם כבר הוכיח הג"מ ש"ר ז"ל (נמ"ע היסן של הס' ג' ח"ד 281) והסכימו עמו כל חוקרי הזמן, כי פי' הראשונה

החכם גרעץ, הפי' בסוף איוב הוא לקוח ממהדורא בתרא שלו, אכנס לא מצאנו שחבר הראב"ע שני מהדורות על איוב, גם יקשה מדוע הדפיסו רק על סוף איוב פי' מהדורא בתרא — ולכן נלעניה, כי הראב"ע בסוף יסיו בעת כתב פירושו על התורה, עבר גם על שאר ספריו אשר כתב בתחלה, והוסיף בקצת מהם ציונים לפי' התורה (ואולי עוד שאר דברים), כמו בס' העבוד ופי' איוב כאשר ראינו, וגם בפי' ישעי' מביא פירושו לס' בראשית, ופירושו על ישעי' כתב בעדות בעל אוהל יוסף בלוקא בשנת תתק"ה (ואין להניח תתק"ה כדעת החכם גרעץ כי לא נהנו הסופרים לכתוב כן והיו צריכים לכתוב תתקפ"ו) וכן מצאתי בגליון פי' הראב"ע עה"ת כי אצלי בפי' וישלח, כתב ר' דניאל יע"ל: „ובסוף באור ישעי' כתב באייר שנת תתק"ה לעולם בלוקא עיר מושביי" — וכן מצא הר"א ברלינער בכ"י קאזאנאטא ואנגעליקא אשר ברומא, ושם בלוקא חבר גם ס' היסוד²² וס' שפת יתר כס"ש. בספרו שפה ברורה דף ט"ו, ומלשונו שם נראה ג"כ כי היה מתחלה בלוקא ואחרי כן במטובה אשר חבר בו פי' צחות בתשרי שנת תק"ו — ובכל זאת מביא גם בספרו שפת יתר, „ופרשתי בס' הישר" והוא פי' התורה, ובהכרח אפוא כי הוסיף זאת אחרי כן — [והנה בעל אוהל יוסף פי' וישלח דף ל"ב ע"ב כתב: „בלוחותיו אשר חבר בלוקא וכו' ובס' הלוחות שחבר בעיר נרבונה וכו'"] ולדעת החכם גרעץ חבר לוחות הראשונות בעיר לוקא בשנת תתקי"ג, והאחרונות בנרבונה בשנת 1160 למ"ה²³ אמנם

הנדפס על בראשית ויקרא במדבר ודברים וגם פי' הקלר על שמות הנדפס בפי' הוא מהדורא תניינא. אמנם פי' שמות הארץ (הנדפס עם שאר הספרים) הוא מהדורא קמא. — וכעת נודעה לנו גם השטה הראשונה מהפסח בראשית נח (אולר נחמד ח"ב 209) ולך לך (ס' 223 וח"ג 152) ובמ"ע בית המדרש להח' ווייס עמוד 14 נדפסה הקדמה הראשונה לשמות הראשונה [ומ"ש ס': „וד' יחזקיה לשלם הגדר" ויכוין בזה למ"ש בשירי (הקדמה גזני אקספרד XVI) „וודרתי לאל נדר בחליי לבאר דת סיני זהר נחונה" — זה לא נמצא בכ"י ר"מ מורטנארה אשר מתוכו הדפיס פי' בראשית ונח בלוקא נחמד ח"ב 209, כי כ"י הנ"ל הוא רק קלר פי' הראב"ע, וגם ההקדמה היא מקוררה, נעשה ע"י אחר מתלמידיו.]

²² לדעת בעל מבין שפה (שפה ברורה דף ס"ו ע"ב) מה שמביא הראב"ע בס' צחות: „קרא ס' היסוד יגלה לך כל סוד שפת העצרים" הוא לקוח מספרו ס' היסוד, ואם תחזיח השערה זאת, תהיה ג"כ ראייה כי חבר פי' היסוד בלוקא לפני ס' צחות במטובה (אמנם מ"ש ס' ר"ג ליפמאן: „בס' היסוד בשער הששי ואמר רב בחיי כי היה תהלקר וכו'") אינו ס' היסוד על דקדוק רק כוונת הרב ש"ר לספרו יסוד מורה) — והנה ס' היסוד בדקדוק אשר נאחד ימים רבים מאלו החכם פינסקער ע"י המזכיר שנה י"ג 68, ומי יתן וימלא לס' הזה גואל וידיפסנו כאשר העיר על זה החכם רמ"ש, אמנם התחלת ס' היסוד אשר בכ"י פריז 1230 לפיענ"ד אינו מהראב"ע כי זה מקרוב העתיקו לי בטונו החכם נ"ג ל"י ומלחי בו דברים כאלה: „יחמדו, למיד השירות, בודד ומתעבר" והראב"ע ישתמש תמורה בלשון: „יחברו, למ"ד השמות, עומד ויואל" ועי' מ"ש ר' יוסף קמחי בפירושו על משלי עמוד כ': מתעבר לא כן דבר וכו' וראב"ע קראס יואל ועומד, והוא הנכון —

²³ וזה לפיענ"ד נדקו דבריו כי ידענו אשר היה בשנה ההוא בנרבונה, עי' בס' שני המאורות לרמ"ש עמוד ד': נולד המבורך וכו' י"ג יום לירח מרחשון שנת תתק"ה. וכו' פי' לורך מדינת נרבונה. ועי' גם מ"ש רמ"ש במ"ע דמ"ג כרך כ"ז עמוד 559 הערה 8

אמנם כפי מה שהביא החכם רמשיש במ"ע דמ"ג כרך כ"ד עמוד 342 מביא כבר הראב"ע בעצמו את הלוחות שלו, במ' משפטי המולות יאמר: הראיתך במ הלוחות. ובס' המעשים: בלוחות אשר חברתי, וכן מביאו בס' המולדות מבתרים ומאורות ⁽²⁴⁾ וספריו אלה מהדורא חניינא חבר בשנת תק"ח (ס' העולם מהדורא קמא חבר עוד בשנת תק"צ כמ"ש רמשיש במ"ע דמ"ג שם 344) והשלימים במרחשון שנת תתק"ט, ע"י רשימת ליידען לרמשיש ע' (367) וא"כ היה בלוקא כאשר חבר לוחותיו קודם לכן והנה פי' תהלים השלים בחצי אלול תתקט"ו ברודס (תחכם ר"א ברלינער: מצא בכ"י פארמה ובכ"י אנגליקו: ברודנו וצ"ל ברודס) ובפירושו זה מביא פי' בראשית ושמות, ומה רצה החכם גרעץ (446) להוכיח כי חבר פי' התורה לפני זה והיינו בשנת תתקי"ג כמו שנמצא בהרבה כ"י ובדפוסים הראשונים בסוף שמות: „ספר ואלה שמות חבר לאברהם נשלם שנת תתקי"ג יקר כמו שרם" והוא נגד דעת הג"ם שיר ז"ל אשר הגיה תתקי"ז — ולפי דברינו למעלה אין ראיה ממה שמביא בפי' תהלים, פירושו לבראשית ושמות, כי יוכל להיות שהוסיף זאת אח"כ. אמנם פה אין אנו צריכים לזה, כי פה הגנו רואים גם בהפך כי יביא בפירושו לשמות (בשמותו הראשונה) איזה פעמים גם פירושו לתהלים. ע"י שמות ז' ו': בעמוד ענן ידבר עליהם כי כבר פירשתי בסקומ. ל"ג, ד': וכבר פירשתי הנם לחם יוכל תת. ל"ה, ה': ס"ם מדי נותר כמ"ם מכל מלמדי השכלתי כאשר פירשתי ו. ולכן יתכן כי עסק בזמן אחד בחבור פי' בראשית ושמות ופי' תהלים ולכן הראה מזה לזה ולהפך ⁽²⁵⁾ כי אף כי השלים פי' שמות בשנת תתקי"ז, הנה התחיל פי' התורה בשנת תתקט"ו [אחרי השלימו פי' הניאל במרחשון תתקט"ו ברודס ⁽²⁶⁾ כי בפי' שמות ל"ב,

ל"ב

וסב"ב לזמן ההוא חרנס גם ללש"ק ספר אלמחני בטעמי לוחות אלכורזמי, והקדמתי לספר המזכר הדפוס רמשיש במ"ע הג"ל כרך כ"ד עמוד 356. — אמנם קודם לזה לא ידענו אם היה בנדרונה, כי שאלות ר' דוד בר' יוסף נרבוני, אשר שאל להראב"ע לפני שנת תתק"ט (גרעץ 452) יתכן כי שאל ממנו בעוד היותו על אדמתו בספרד, ואז שאל ר' דוד נרבוני גם שאלות לר' יהודה הלוי (ע"י דיואן ר"י הלוי להט' ג"ג ע' 129). ובשנת תתק"ח היה בספרד כאשר נראה משירו אשר הדפוס החכם נ"אבויער בנפסה למגיד שנה י"ד ע' 27. (ועי' גם המזכיר שנה י"ג עמוד 27. אמנם מ"ש שם רמשיש כי בשנת תתק"ח לא היה עוד בארצות המזרח מאשר לא יביא בספריו על אינפגנינות אח ארץ מזרים — הנה בסוף ספרו שפת יחר יאמר הראב"ע כי מלא תשובות ר' אדוניס בארץ מזרים (ע"י גם גרעץ 445) וכבר הראינו למעלה כי חברו בלוקא סביב שנת תתק"ה. וכן מביא מתוך תשובות דונס המזכרים במ' נחות (תשרי תק"ו) דף ל"ו ע"א מהולאח ר"ג ליפמאן: „ע"כ טעה שחי טעיות ר' אדוניס ז"ל שאמר כי האומר אש יש ביעקובים כיעקובנו נכון הדבר". ועי' גם במ' שפת יחר דף כ"ג ע"ב, והוא בתשובות דונס שהדפוס הח' שרעטער דף 30).

⁽²⁴⁾ ר"י משקוני בפי' על הראב"ע כ"י יביא פשרי הראב"ע: „כלי נחושת, סלם המולות ראשית חכמה טעמים מנחמים עולם מולדות משפטי המולות, שאלות מאורות סוד העבור ולוחות ברית חכמת המשפטי" — ונפ' בא כתב כי שני ספרים חבר בשם סלם המולות, והאחד סלם המולות הגדול. גם מביא ממנו „ספר נחות שנות האדם ושם ביאר כל תולדותיו וכו' עד שנת פקידתו שהיתה שנת חמש ושבעים לשנותיו וכו'". — ס' יסוד מספר הדפוס החכם פינסקער בספרו מבא הנקוד האשורי ע' 133. — ⁽²⁵⁾ ועי' דומה לזה למעלה הערה 11. ⁽²⁶⁾ והנה גם פי' חרי עשר השלים בר"ח תתקי"ז ברודס (תתק"ח ברלינער מלא: בדרום

לֵב יֹאמֶר הָרֹאשׁ: כִּבְר פִּירְשִׁי בִּסְ דְּנִיָּאל וּסְפִירָן פְּתִיחִין. וְזֶה לֹא נִמְצָא בִּשְׁמָתוֹ הָאֲחֵרֶת לְדְנִיָּאל הַנִּמְצָא גַם אֲצִל בְּכ"י, רַק בִּפְרִירוֹשׁ הַנֶּרְפֶּס דְּנִיָּאל ז', יֵאָ: וְהַסְפָּרִים יִהְיוּ פְתוּחִים לִפְנֵינוּ כְּדֶרֶךְ מַסְפֵּר אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ וְכו' וְעַם דְּבַר הַמְּלָאכִים אֲרֹב. עַל זֶה וְכו' כִּי כָל הַנַּעֲשֶׂה בָאָרֶץ גְּזִירַת הַשָּׁמַיִם הוּא וְכו' — וְעִי' י' ל"ז] וְאוֹ כְּשֶׁנֶּת תַּחֲקִיזוֹ כְּאֲשֶׁר הִתְחִיל לִפְרֹשׁ הַתּוֹרָה הָיָה בֵּן סָד שָׁנָה כְּאֲשֶׁר כָּתַב בְּשִׁירוֹ אֲשֶׁר הִקְדִּים לִפִּי הַתּוֹרָה (גְּנוּי אֶקְסֶפֶר הַקְּדָמָה ע' 16 וְאוֹצֵר נֶחֱסֵד ח"ב 223): „וּמִסְפָּר יְמֵי חַיָּיו שְׁמוֹנָה עַל שְׁמוֹנָה ... וְנִדְרָתִי ... לְבָאֵר דָּת בְּהַר סִינִי נִתְּוָה" — וּלְפִיזֹ הָיָה בֵּן חֲמִשׁ וּשְׁבַעִים בְּשֶׁנֶת תַּחֲקִיזוֹ, וְהוּא הַשָּׁנָה שְׁנַפְטָר בָּהּ, וְהָיָה כְּמוֹ שֶׁהֵבִיא מִמֶּנּוּ בַּעַל שֶׁה"ק כִּי הָרֹאשׁ"ע אֲמַר בְּשַׁעֲת פְּטִירָתוֹ וְאִכְרָם בֵּן חֲמִשׁ שָׁנִים וּשְׁבַעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחֶרֶן אָף הָעוֹלָם, וְכִבְר הָרִ"ב יִסּוֹד עוֹלָם כָּתַב כִּי סָת וְהוּא בֵּן ע"ה שָׁנִים, וּבִסּוֹף פִּי הָרֹאשׁ"ע עַה"ת כ"י וויען 31 כִּי וְאִמְטִיקָאן 31 פְּרִיז 177 נִמְצָא: בְּיוֹם שְׁנֵי בְר"ת אֲדָר רִאשׁוֹן נִפְטָר אֲבָן עוֹרָא זִל וְהוּא בֵּן ע"ה וְכָתַב סִימָן לְעֵצְמוֹ בְּשַׁעֲת פְּטִירָתוֹ כְּתִיבַת יָדוֹ וְאִכְרָהֶם בֵּן חֲמִשׁ וּשְׁבַעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחֶרֶן אָף (עִי' רִשִּׁימַת קְרֹאפֶט וְדִיִּישׁ ע' 35 הַקְּדָמָה ר"ג לִיפְמָאן לִס' שִׁפְתָּ יֵתֶר ע' 22 וְהַקְּדָמָה גְּנוּי אֶקְסֶפֶר ע' 16 וְרִשִּׁימַת כ"י פְּרִיז — הַחֲכָם ר"א בְּרִלִינְעֵר מְצָא בְכ"י פֹּאֲרֵמָה 1224 וּבְכ"י וְאִמְטִיקָאן 249: וְנִפְטָר וְכו' בִּיּוֹם ב' לִירַח אֲדָר רִאשׁוֹן שְׁנַת ד"א וְתַחֲקִפִּיד וְצ"ל וְתַחֲקִכִּיז) — וְכֵן מְצָאִי בִּס' אֲבָן הָעוֹר לְרִי מִשְׁקוֹנִי (וְהוּא תַלְמִידוֹ שֶׁל ר' שְׁמַר' מְגִירוֹפּוֹנְטִי) עַל הָרֹאשׁ"ע כ"י אֲצִל שָׁכַתָּב: „וְיֹאֵל לְבָאֵר אֶת הַתּוֹרָה לִפְנֵי מוֹתוֹ כִּי בֵּן שְׁבַעִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה הִבִּיד אֲבֵרָהֶם אֶת בּוֹרָאוֹ וְנִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה וּבְשֶׁנֶת אֲרִבַּע וּשְׁשִׁים מִשְׁנוֹתָיו חֲבֹרָה" — וּלְפִיזֹ אֵין צוֹרֵךְ לְהַגִּיהַ ע"ה בְּמִקּוֹם ע"ה כְּרַעַת הַחֲכָם גְּרַעַץ (ע' 451). — וְאַחֲרֵי הַרְבָּרִים הָאֵלֶּה הִנֵּנִי לְרִשּׁוֹם סִדֵּר זְמָנִים וּמִקּוֹמוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם חֲבֵר הָרֹאשׁ"ע סְפָרִיו, בְּאוֹתָם אֲשֶׁר נֹדַע לָנוּ אִיזָה רִשִּׁימָה זְכֵּנִית אוֹ מְקוֹמִית, וּלְפִי הָאִסּוּר יִהְיֶה עַל אוֹפֵן זֶה:

בְּשֶׁנֶת תַּחֲקִי הַשָּׁלִים פִּי קִהְלַת בְּרוּמָא (וְלִדְעַת הַחֲכָם גְּרַעַץ חֲבֵר אוֹ פִּי כָל הַחֲכָם מְנִלּוֹת) וְאַח"כּ כָּתַב שֵׁם סְפָרוֹ מְאוּנִים, וְאַח"כּ חֲבֵר ג"כ שֵׁם פִּי אִיּוֹב. גַּם תִּרְגַּם שֵׁם לְלִשָּׁה"ק סְפָרֵי דְקִרְוֹק שֶׁל ר' יִהוֹרָה חִיּוֹג.

בְּשֶׁנֶת תַּחֲקִיב חֲבֵר ס' חַעוֹלָם מִהֲדוּרָא קָמָא.

בְּשֶׁנֶת תַּחֲקִיָּה חֲבֵר פִּי יִשְׁעִי בְּלוֹקָא, וְשֵׁם כָּתַב גַּם לִוְחוֹת, גַּם חֲבֵר שֵׁם ס' הַיִּסּוֹד וּס' שִׁפְתָּ יֵתֶר.

בְּשֶׁנֶת

וְצ"ל בְּרוּדָם) וְא"כ הִיךְ כְּעֵד רֹדָם אֲשֶׁר הָיָה בְּנֶרְפֶס בְּשֶׁנֶת תַּחֲקִיזוֹ וְתַחֲקִיזוֹ, וְכִסְכִּיחַ כִּי חֲבֵר שְׁמָה פִּי הַמְּדוּרָה, וְכֵן נִמְצָא בְּאֵמַת כַּפ' כֹּא: „וְכִין הָעִיר הַזֹּאת שְׁמָהּ רֹדָם" כַּפ' הָרֹאשׁ"ע דְּסוֹם רִאשׁוֹן וְכֵן בְּהִרְבָּה כ"י, וְכֵן בְּשֵׁי כ"י שְׁבִידִי (רֹדָם אוֹ דְּרוֹם) וְכֵן הִיךְ לִפְנֵי כְּעַל לוֹהֵל יוֹסֵף וְכֵן כַּפ' הַמְּשֻׁקִּי כ"י שְׁבִידִי, אֲמַנֶּס בְּדִסּוּסִים הָאֲחֵרוֹנִים וְכֵן בְּקֵלָת כ"י שִׁינֵי וְכִתְּבוּ סָה בְּשֶׁמֶת לוֹקָא בְּמִקּוֹם רֹדָם מֵאֲשֶׁר נִמְצָא בְּבִרְאִשִׁית כַּפ' וְיִשְׁלַח: „זֹאת הַמְּדִינָה שֶׁחֲבַרְתִּי בָּהּ זֶה הִפִּי שְׁמָה לוֹקָא" וְסָה בְּבִרְאִשִׁית הַנּוֹסֶחָא כֵּן הוּא כָּל הַכ"י וְכָל הַדְּפּוּסִים (וְעִי' גַּם לוֹהֵל יוֹסֵף ס' ח"י שְׁרָה ס' לִמ'ד) חֲבֵר זֹאת לְמַחֲרֵה בֵּין פִּי וְיִשְׁלַח לִפִּי כֹא וְלֹא יִדְעוּ כִּי פִי ס' שְׁמוֹת הוּא מִהֲדוּרָא קָמָא אֲשֶׁר חֲבֵר בְּרוּדָם, וּפִי סִפֵּר בְּרִאִשִׁית הִיךְ מִהֲדוּרָא בְּתֵרָא, אֲשֶׁר אוֹ שָׁב שִׁנִּים לְאִימְלִיל וְהַתְּנוּרָה אוֹ בְּלוֹקָא. — וְדַעְתִּי זֹאת מִתְּחִלָּה לְדַעַת הַחֲכָם גְּרַעַץ (450) מִן הַקֶּלֶה אֶל הַקֶּלֶה. וְהִנֵּה כַּפ' ס' כֹּא מֵאֲחֵי לְהַר"י מִשְׁקוֹנִי שָׁכַתָּב: „וְהִנֵּה מִמְלָה וְכֵסֶל

בשנת תתק"ז בחדש תשרי חבר ס' צחות במנמוכה, ובשנה הנ"ל כתב ס' כלי הנחשת מהרורא קמא. גם חבר בשנה הנ"ל ביורונה ס' העבור שלפנינו. בשנת תתק"ח חבר ס' כלי הנחשת וספריו באיצטננות מהרורא תניינא והשלימם במרחשון תתק"ט. וכפי הרשימה הנמצאת בסוף ס' ראשית הכמה כ"י בואטיקאן (דס"ג כרך כ"ד 381) היה כבר אז ברורם אמנם גם החכם רמ"ש יטיל שם ספק ברשימה זאת. והנה מאימליא נסע לצרפת וחבר בעיר בררש ס' השם. בשנת תתקט"ז בחדש מרחשון השלים ברורם פי' דניאל, ואח"כ השלים שמה בשנה ההיא בחצי אלול פי' תהלים. ובשנה ההיא התחיל שמה פי' בראשית מהרורא קמא.

ובשנת תתק"ו ברח"ט שבת השלים שמה פי' תרי עשר. ובשנה ההוא השלים שמה פי' שבות מהרורא קמא. ואח"כ נסע לאנגלסירא²⁷. ובשנת תתק"ז או תתק"ט בחדש תמוז התחיל ס' יסוד מורא בעיר לונדריש והשלימו בחדש אב סוף ד' שבועות. —

ובשנת תתק"ט י"ד טבת חבר בעיר אחר מאנגלסירא ס' אגרת השבת, ובעיר לונדריש כתב תלמידו ר' יוסף ממדוייל פרושו על תרי עשר והוסיף בו כמו ששמע מפיו [כ"י פארמה 470 (גם כ"י פריז 217) משונה הרבה והיא מתלמידו כפי ששמע ממנו, ע"י גם מ"ש הרב ש"ר ז"ל במ"ע לג"ג ח"ד 279] גם כתב תלמידו הנזכר קצת פרשיות כפי' התורה נוסחא ראשונה כפי ששמע בלונדריש מפי הראב"ע (גרעץ 447 ועי' אוצר נחמד ח"ב 222 בהערה וח"ג 152) ועי' כפי' ר"י משקוני לפ' בא דף קכ"ג שכתב: „ובחמשה ימים של חדש שבט של שנת חשע עשרה שנה החל ליסוד מוסר חבור הספר הזה וכו' וישליכה וכו' כיום כ"ו לחדש ניסן של שנת אחת ועשרים" — ואם יש אמן בדבריו אלה (כי המחבר כתב הרבה ספרים ושמועות אשר אין לסמוך עליהם) אפשר כי פירוש זה הוא מתלמידו אשר שמע ממנו בלונדון והוא נוסח אחר מנוסתו הראשונה (פי' ויחי המובא באוצר נחמד ח"ב 223 נמצא גם אצלי והוא לתלמידו ששמע מהראב"ע) ואולי גם מה שמוכא בס' דעת זקנים עה"ז בשם הראב"ע ולא נמצא לפנינו ררב ש"ר במ"ע הנ"ל 267 הוא ג"כ מנוסח זה אשר כתב תלמיד הראב"ע. והנה מענגלאנד חזר לצרפת ובשנת תתקכ"א או תתקכ"א חרגם ללשה"ק ס' אלמחני. ובשנת תתקכ"א י"ג מרחשון נמצאהו בנרבונה, ומן אז והלאה לא נמצא ממנו רשימה²⁸ עד חברו פי' כל התורה בנוסחא שנית, והיה אז עוד הפעם

עד כאשר פירשתי היא הוספת והגהה על הספר כענין הוספת ביאור והס דברי ר' יצחק בן יהודה אשר כנהו החכם בס' השם „שר יהודים" וכנה עוד שם: „כהגה החכם א"ע ז"ל במלכות נרפח וכו' וכנס בקריית צדק דבקה נפש החכם ר' יצחק בן יהודה ז"ל אחרי נפש הא"ע ז"ל וכו' ויחל החכם ר' יצחק ללכת את החכם א"ע ז"ל נע וגד וכו' — והנה החכם גרען העיר לנכון (446) כי חזר אל ס' השם בעיר צדק נפני בואו לעיר רודם אשר חזר בה פי' דניאל, כי שם יזכיר אל ס' השם. אמנם גם כפי' שמות י"ב, ו' מביא גם כן אל ס' השם, וחבר פי' שמות אחר ס' השם, וזה ג"כ ראה כי חזר פי' שמות בעיר רודם אשר נדרסת. ועי' אוצר נחמד ח"ב ע' 222 כי נמלא בסוף פי' נראשית שמה ראשונה: „עד כאן נא מצרפת". — ²⁷ וכנראה בעברו מנרפת הדומים לענגלאנד עבר גם דרך נרפת האפסונית, והיה אז אלל רבנו חס. עי' מה שכתב החכם מוה"ר זק"ש כי נשרון לכרמל שנה שביעית עמוד 209. — ²⁸ ואולי חזר בימים האלה אחרי שנת

הפעם באיסליא ובעת כתבו מ' בראשית היה בלוקא. אך השלימו ברומא בשנת תתקכ"ז, כמו שכתב בעצמו בשירו להשלמת פירושו על התורה (הקדמת גנזי אקספיר 16 וגרעץ 449) ואז חבר' שם גם ס' שפה שפה ברורה במ"ש די רוסי כ"י 314 וכן ראה התר"א ברלינער נ"י. —

ובזה תמו ספריו, ותמו הפעם

גם דברי המו"ל

ש' ז' ח' ה'.

מחקריו מהדורא שנית לאסתר הנדפס ע"י החכס לעדנער ז"ל, ולשה"ס ואיכה הנמצא עוד בכ"י (ע' המזכיר שנה י"ג ע' 41 בהערה שטה אחרת על דניאל נמצאת גם אללי בכ"י). --

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

ספר העבור לר' אברהם בן עזרא

המולד. ברצונך לדעת מולד ראש המחזור או איזה שנה שתרצה מהמחזור או מולד ראש חרש שתרצה דע כמה מחזורים שלימים עברו וכמה חרשים עברו מהשנה והבנם במאות המחזורים וקח סימן הכתוב כנגדו במאות שעברו, גם קח סימן העשרות גם קח סימן המחזורים שלא השלימו עשרות גם סימן שנות המחזור שעברו גם סימן החרשים שעברו וכתוב הכל טור אחד טור כל מין תחת מינו והמטעם הימים תחת הימים והשעות תחת השעות וחלקים תחת החלקים וחבר עם הכל בהר"ד סימן לראש המולדות נגדד ואחר כך עשה מהחלקים שעות וכתבם בטור השעות ומה שיארו מהחלקים כתבם לברם גם עשה מהשעות ימים שיהיה היום כ"ד שעות ואשר תעלינה תכתוב אותם בטור הימים והשלך הימים שבעה שבעה והשאר תחל לספור מתחלת ליל ראשון או תדע יום השבוע וכמה שעות שלמות עברו, ואם היו שתיים עשרה או פחותות מהם הנה בלילה או בסוף הלילה שהוא תחלת היום ואם למעלה משתיים עשרה הנה המולד ביום כן דרך המעברים, והאמת שתכתוב השעות שהם פחותות מכ"ד ותאמר כך וכך שעות עברו מתחלת הלילה ולא תחסר י"ב ללילה, ואני אנלה לך זה הסוד בשער השני כאשר אדבר על תקופת שמאל והחלקים שיהיו לך הם חלקים מהשעה.

דרך אחרת לדעת המולד

קח לך אלף שנים חמשים מחזורים וישארו בידך חמשים שנה ולכל מאה חמשה וישראל חמשה ואחר כך עשה מאלה השנים הנשארות מחזורים וחבר הכל דע כמה מספרם חשוב אותם כאלו הם ימים והוציאם שבעה שבעה, וידע כי לכל מאה ישארו שנים ומה שישאר פחות משבעה כפלו וזה יקרא שמור ראשון ואח"כ קח שלישית המחזורים והוציאם שבעה שבעה ומה שישאר כפלו וזה הוא שמור שני חברו עם השמור הראשון והנחבר הוא שמור שלישי, ואם יש מחזורים שלא יצאו בשלישית אם הוא אחד שים עם השמור הנ' יו' שעות ואם שנים יום אחד גם ח' שעות עם השמור השלישי, גם קח חצי מספר כל המחזורים

ספר העבור

והם שעות חברים עם השמור השלישי ואם יש שם חצי שעה כתוב עם השמור השלישי בסדר החלקים ת'ק'מ' חלקים ודע כמה שעות היו מחצי כספר המחזורים כי תחשוב כאלו היו המחזורים שעות בחשבונך וקה עשיתם והם שעות הוסיפם על השמור השלישי ואם ישאר מה שאין לו עשירית קח ק"ח חלקים והסימן כי ח"ק ל' ישראל והן לכל שעה שאין לה ק"ח וחבר החלקים עם חלקי השמור השלישי והוסף על כל החלקים חלקים כמספר המחזורים והוסף על הכל בהר"ד או תמצא מולד ראש המחזור, ולעולם יהיו בו ארבעה חלקים אם המחזורים זוגות יהיו בו תשעה והסימן מרובע תחלת הזוג והנפרד ואחר שידעה [מולד] ראש המחזור בדרך זה, או שתקח לכל מחזור ב"ו תקצ"ה תקח לכל שנה פשוטה שעברה מהמחזור ד"ח תתע"ו ולכל מעוברת ה' כ"א הקפ"ט והוצא הנחבר שבעה שבעה ומה שישאר חברנו עם ראש המחזור כלומר עם מולדו וכן תוסף אי"ב תשצ"ג לדעת כל חרש שהרצה מתי יהיה מולדו.

דרך אחרת למולד קח שלישית המחזורים שעברו ואם יש מחזור אחד שאין לו שלישית קח לו ב"ו תקצ"ה ואם ישארו שנים קח ה'מ'ק'י' וקה לכל שלישית יום אחד ושעה אחת וחצי שעה ועשירית שלישית המחזורים והצי עשיריתם והם שעות עשה מהם ימים והוציאם שבעה שבעה ואם ישאר בדרך מה שאין לו עשירית קח לכל אחד קס"ב חלקים וחבר עם הכל כמנן כל המחזורים שהיה להם שלישית חלקים והן עם הכל ב'ה'ר"ד' או תמצא מולד ראש המחזור. **המאזנים** ידוע כי שלשים מגזרת שלשה כי העשרה והמאה והאלף הם כמו אחד והוא חשבון אי"ק בכ"ד שילמדו הנערים בספרים וכן הכל והנה שקול המחזורים במאזנים השעה ונוסף עליהם ששה ונדע כמה ישארו בינינו ונעשה כן בחלקי מולד ראש המחזור אם היו כאשר ישארו בדינו חשבוננו אמת, ונקח לכל השנים שעברו מן המחזור שלשה ואם עברו מעוברות קח לכל מעוברת אחד ונהבר הכל וכן נקח לכל חרש אחד.

מאזנים אחרים. הוצא שנות העולם בתחלת המחזור ארבעה ועשרים וכן תעשה מאתים וארבעים יצאו וכן אלפים וארבע מאות וכה ארבעת אלפים ושמונה מאות והנה לכל מאה ארבעה והוסף עליהם שנים עשר ובדוק חלקי ראש המחזור אם היו שווים לחשבונך חשבונך אמת, ואם עברו שנים מהמחזור הסתכל אם השנים שעברו הם זוגות לא תקח כלום ואם אינם זוגות קח שנים עשר וקה לכל מעוברת שעברה אחד וככה לכל חרש שעבר אחד ובדוק חלק המולד.

דרך למולד ולקביעות בשירים שקולים *

נתיבות בית מיושרות ודורכות בם מאושרות
ריו וחלך וגם תרמח וכן תחסד משומרות
הלא אב וחצי ניסן עשירית עם מעוברות
ודו אתקם למחזורות אשר בלבד מגזרות
בי"ב שלש וגם חמש ללא עבור מסידרות
גרע זה וכ"ג תתריף וברר"ד שים לשארות
ומספר מ"ט מעברות ונ"ה מספר למחזורות
ותקח לפשוטות ב"י ומספר המעשרות

(* אלה המרחים כבר נדפסו ב"ש"ד ע' ריכ"ב. ש'ו'ח'ה'.

ואו יבא לך מולד לראש תשרי כמוהירות
 נ"ח ארז' לעבודים בפי נביא מסודרות
 אי"ב תשצ"ג לחדש חדש לששה בד' תל"ח לקראות
 לכל זוג קח לך זוג גם אדר שני אחי שורות
 אבל כסליו וגם שבת תשיחמו במשמרות
 גדיה או לפשוטות גם ה'ז סימן לכל היות
 פסול אד"ו בראש שנה בכל שנה ואין זרות
 ונולד חי ימי בנה"ז דחה אותן באזהרות
 דחות אחר מעוברות במ"ז תקפ"ט בלי למרות
 ונטר"ד בפשוטה כן ואז תעשה כפי תורות
 וזה סדר כפי חשבון יסוד עבור לכל דורות
 לאברהם בנו מאיר ספרדי אבי שירות

הקביעות. הסתכל אם היה מולד ראש השנה שהוא תשרי יום ראשון ויום רביעי
 ויום ששי דחה הקביעות ליום שני לו והסימן ואצוה אותם על

אד"ו הראש [עזרא ח' י"ז] ואם יהיה המולד ביום מהימים הבשרים להם
 שני ושלישי וחמישי ושביעי והם בנה"ז והגיעו עד י"ח שעות שלמות או יותר
 דחה הקביעות ליום כשר אם היה יום שני דחה ליום שלישי שהוא שני לו ואם
 היה יום חמישי דחה ליום שבת שהוא יום שלישי לו וככה אם היה המולד יום
 שבת, והשמר לך אם היה המולד ביום שני ועברו שעות המולד וחלקיו מ"ז תקפ"ט
 אז הם במספר זה דחה הקביעות ליום שלישי שהוא שני לו אם היה השנה שעברה
 מעוברת, ואם היתה פשוטה לא תרחנו עד י"ח שעות והסימן אם נולד חי
 לא יתקיים, וכן השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח דבר יום שלישי אם
 הגיע השנה פשוטה והיה המולד ט' שעות ור"ד חלקים תרחנו עד יום החמישי
 ואם היו החלקים ר"ג הקביעות בו ביום והסימן גט רד טורדין ואם היתה
 השנה מעוברת לא תרחנו רק אם הגיע לי"ח שעות כמשפט.

דע כי לעולם ר"ח ניסן יום א' ואייר שני ימים והסימן כל זוג בחשבון
 חדשי השנה הוא זוג ומה שאינו זוג הוא אחד חוץ
 מן כסליו ומבת כי הסתכל לעולם כמה יש בין קביעת שנה לקביעת שנה אם
 השנה פשוטה ויש ביניהם שלשה ימים הנה הם חסרים ורמזם לכסליו יום אחד
 וכן סבת ובעבור שחשבון החדש מיום שני לחדש יהיה מרחשון וכסליו החסרים
 כי לעולם סבת הוא חסר בעבור שהוא סמוך לשבת והסימן כל דסמ"ך
 למלכא הוא חסר ורמזם פסח שהוא בניסן ועצרת בסיון והמועדים בתשרי
 ואם יש ביניהם ארבעה ימים הם כסדרן והמזמזם כמנהג שאר התרשים יום אחד
 ושני ימים ואם היו ביניהם חמשה ימים הם שלמים והסימן ערסלאת
 לו שנה תמימה, ואם היתה השנה מעוברת ויש בין קביעות לקביעות חמשה
 ימים שלמים היא חסרים ואם ששה כסדרן ואם שבעה היא שלמים והסימן גר"ה
 לפשוטה הו"ז למעוברת לעולם ר"ח ניסן הוא פסח הוא י"ז בתמוז הוא
 חשעה באב, שני לו עצרת שלישי לו ר"ה וסבת רביעי לו ויום שמחת תורה חמישי
 לו צום כפור הסימן א"ת ב"ש נ"ר ד"ק ה"צ ו' פ והמזמזם פורים שהוא קורם
 פסח הבא לעולם ניסן במ"ז בו חג הפסח אייר אין בו כלום סיון בששה בו עצרת
 תמוז ב"ז בו צום אב בתשעה בו צום אלול אין בו כלום, תשרי מחלילתו ראש
 השנה בשלישי בו צום גדליה בעשירי בו צ"כ במ"ז בו סכות מרחשון אין בו
 כלום

ספר העבור

כלום כסליו בכ"ה בו חנכה והסימן תנו כ"ה טבת בעשירי בו צום, שבט אין בו כלום אדר ב"ג בו תענית אסתר ב"ד בו פורים ואם היה יום השבת יום ה"ג התענית יום חמישי קודם השבת שהוא ב"א יום לחדש, וכן אם יבוא יום י"ז בתמוז ת"ב צ"ג בשבת ירחו ליום ראשון רק יום צום כפור לא ירחה לעולם, ולעולם אדר ראשון גם אדר שני שני ימים לעולם, לא ברז פסח ולא נה"ז עצרת ולא אד"ו ר"ה וסכות וסימן ואצוה אותם על אד"ו הראש ולא אנ"ו יום הכפורים ולא זב"ד פורים.

קביעות ע"ד השירים ר"ז חלקים הם חומש שעה, תל"ב הם שני חומשים, תתס"ד הם ארבעה חומשים, קת עשירית המחזורים

ואם יש לך שנים מעוברות שעברו מהמחזור חברים עם עשירית המחזורים וקת לכל המחברים יום אחד ושתי שעות וחצי שעה וזה טעם הלא אב וחצי סיון עשירית עם מעוברת ואם ישארו שנים שאין להם עשירות שהם פרט פחות המעשר קת לכל אחד ארבעה ימים והוסף על הכל רביעית היום גם קת שעה אחת וחצי שעה וזה טעם יר"ו אתכם למחזורות אשר בלבד מנורות וקת לכל שנה פשוטה שעברו סן המחזור שני ימים וחצי יום גם שליש שעה וחומש שעה וזה טעם ב"ב שליש וגם חומש ללא ענור כסודרות וחבר אותם וגרע אותם מששת ימים וכ"ג שעות מתת"ף חלקים ומה שישאר הוסף עליו בדר"ד וערוך המעוברות על ס"ט חלקים גם ערוך המחזורות שאין להם עשירות על נ"ה חלקים גם ערוך כל הפשוטות על י"ב חלקים והוסף עליהם חלקים כמספר המחזורות שיש להם עשירות אז תמצא המולד והנה החרוזים מפורשים.

הפרשיות ארבע הן פרשת שקלים וזכור ופרה ארומה והחדש הזה, התכל כי לעולם יהיה אדר הסמוך לניסן באחד מימי זכריו אם היה יום השבת

קוראין פרשת שקלים בו ביום ופרשת זכור בח' ימים לחדש ובט"ו בו הפסקה ובכ"ב בו פרשת פרה ארומה ובסוף החדש פרשת החדש, ואם היה ר"ח אדר יום שני תהיה פרשת שקלים בכ"ח בשבט אם השנה פשוטה ואם מעוברת יהיה כמספר הזה באדר ראשון ופרשת זכור ב"ג לאדר כי ההפסקה תהיה בששה לאדר ופרשת פרה ב"ב לאדר ופרשת החדש בכ"ז לאדר, ואם היה ר"ח אדר הסמוך לניסן יום רביעי היתה פ' שקלים בכ"ז לשבט והפסקה בד' לאדר ופרשת זכור ב"א לאדר ופרשת פרה ב"ח בו ופרשת החדש בכ"ה בו, ואם היה ר"ח אדר הסמוך לניסן יום ששי היתה פרשת שקלים יום כ"ד בשבט בשנה פשוטה או באדר ראשון בשנה מעוברת והפסקה ב"ב באדר ופרשת זכור ב"ט באדר והפסקה אחרת ב"ז באדר ופרשת פרה בכ"ג באדר ופרשת החדש בר"ח ניסן וסימן הפסקות ו' ב' ר' ו' זטו ב"ד ר"ד ו' ב' י'.

תקופת שמואל ערוך המחזורים של המולדות על שעה ותפ"ה ושנות המחזורים שעברו השלימות והכלל שתחמר מהחשבון חצי שנה כי תחלת

התקופה מניסן וקת לכל שנה יכ"א ר"ד והכר הכל והמר מהם ז'ט' תרס"ב ומה שישאר חברים אל מולד ניסן בפשוטות ומה שיחיה שם תקופת ניסן נופלת, ובשנה המעוברת חברים אל מולד אדר שני אחר שתוציא הכל כ"ט ימים י"ב שעות תשצ"ג חלקים ולעולם תקיפת ניסן נופלת בתחלת הלילה או היום או בחצים, ובין תקופה לתקופה צ"א יום ו"ז שעות ומחצה, והנה לעולם תקופת תמוז נופלת בז' שעות ומחצה בלילה או ביום או בט"ו שעות ביום או בלילה, ותקופת טבת בד' שעות וחצי שעה.

דרך אחרת הוסף על שנות העולם רביעתם וחבר הכל וחשוב להם ימים והוציאם שבעה שבעה והשאר תחל לספור מהתחלת ליל רביעי או תמצא יום התקופה מהשבוע ושעתה בלא תוספות ולא מגרעת ואם רצית לדעת בכמה ימים בחדש תהיה התקופה הסתכל לדעת כמה שנים שלימות עברו ממחזור המולדות וערוך מספרם עלי' והוסף על הכל ח'. והוציא את המחבר שלשים שלשים ומה שישאר הם ימי חרש של תקופת ניסן, ואם היתה מעוברת והגיע חשבונך פ"ו ימים התקופה היא באדר שני ופעמים שאתה צריך לגרוע יום או להוסיף בעבור הקביעות כי אם היתה השנה שלימה תגרע יום ואם תחרים הוסף יום אחד ואחר שידעת יום הקביעות הוא ידריכך בדרך הישרה שלא תטעה כי הוא יורידך אם תוסיף על מספר החדש או תגרע. גם ידריכך חשבון לא בר"ו פסח, או הוציא שנות העולם כ"ח כ"ח ומה שישאר הוסף עליו רביעותיו ותחל לספור מליל רביעי וד' מחזורים קמנים יש במחזור הגדול של התקופות והסימן דב"ו הנא"ז לדאשי מחזורים קמנים נראי.

דרך אחרת קח לכל מחזורים ממחזורי המולדות שעה אחת גם קח שלישית המחזורים והם שעות וחברים עם אשר למעלה ואם היו בדרך מחזורים שאין להם שלישית קח להם ת פ"ה חלקים ואחר שלקחת המחזורים קח גם שלישיתם והם שעות ואם ישאר מה שאין להם שלישית קח לכל אחד ש"ס חלקים וחבר הכל וערוך הכל וגרע ממנו ז"מ' ת"ר ס"ב' או תמצא תקופת ניסן בראש המחזור ועשה בשאר שנות המחזור כדרך הראשונה.

השער השני בטעמים הוצרכו חכמי המולדות לחלק השעה על ששים חלקים וקראו ראשונים בעבור כי יש למספר הזה חצי ושליש ורביעית גם חמישית וששית ועשירית ואין מספר פחות מזה שיש לו כל אלה החלקים וחלקו כל חלק ראשון לששים שניים וכל חלק שני לששים שלישיים ובעבור ששנת הלבנה שני"ד יום ר"ח שעות וארבעה חומשי שעה וב' שלישיות חלק אחר מששית עשירית השעה שש"מ' חלקים שניים ערכו קרמונינו ז"ל ששים על שמונה עשר בעבור שיהיה לכל חרש חלק והנה עלה המספר אלף ושמונים ועוד אין מספר שיש לו כל החלקים חוץ מהשביעית קרוב מש"ס ובעבור שתי שלישיות החלק הוצרכו לשלש המספר הנזכר ולכפלו על שלשה להקל על התלמידים שלא יהיה להם חלקים שניים וחלקו היום על י"ב חלקים כי אין קודם שנים עשר שיש לו חצי גם שלישית ורביעית וששית רק הוא לבדו, גם אין אחריו עד מספר רב אם לא היה מורכב משנים עשר וזה המספר יקרא זוג זוג הנפרד והוא מורכב מחשבון השוה כלו בחלקיו ואם נחבר חלקיו אלה יצא החשבון השני שהוא בעשרות שהוא שוה.

המחזור קבלה היתה ביד משפחת דוד איש האלקים שי"ט שנה משנות הלבנה כל חרש כ"ט יום י"ב שעות חשצי"ג חלקים כאשר העתיק רבן גמליאל עם ז' חרשים הם י"ט שנה משנות החמה בלא תוספות ומגרעת, והנה המחזור הם ר"ה חרשים מחרשי הלבנה ומעם החדש מרגע התחברות הלבנה עם השמש בחלק אחר כנגד גלגליהם עד פ"עם אחרת וזה יקרא המהלך האמצעי, וככה עשו חכמי המולדות לדעת מקום השמש והלבנה והחמשה כוכבי לכת כנגד גלגליהם ואחר כן יתקנו מקום כל אחר כנגד גלגל המולדות והנה בעת ההתחברות המאורות צריכים אנו לחקן מקום הלבנה כנגד גלגל המולדות בעבור כי מוצקו רחוק ממוצק גלגל המולדות חמש מעלות שלימות, והנה אם היתה במרוכב היסין למקום גובה גלגלה

ספר העבור

הנה תרחק השמש קרוב מר' שעות, ואם היתה הלבנה במרובע השמאלי ממקום גובה נלגלה הנה יש צורך להוסיף על המולד י"ד שעות והפך הרבר במרובע האחר ע"כ אמרו חז"ל פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה, ובשער השלישי אתן לך דרכים שתוכל לדעת בכל חרש מתי תבא בארוכה ומתי תבא בקצרה והנה המהלך האמצעי הוא במהלך הלבנה בהיותה על מרובע מקום נכחות נלגלה ושפלותה אם היתה עם השמש או לנוכחת כי אם לא היתה כן היא צריכה לתקן אחר כנגד נלגלה הקטן שהלבנה בו כאשר אפרש בשער השלישי, ואחר שידענו שהחרש הוא כאשר הזכרתי כי"ב תשצ"ג ערכנו המספר על רצ"ה על חרשי הלבנה והנה עלו ששת אלפים ותשע מאות ותשעה ושלשים יום ושש עשרה שעות וחמש מאות וחמשה ותשעים חלקים, והנה מעם המחזור כי בהשלמות המחזור שבו המאורות לחלק אחד כל אחד בנלגלו כאשר היה בתחלה והנה מזה ההשבון נוכל לדעת כמה ימי שנות החמה ושעותיה וחלקי השעות כי נתלק מספר ימי המחזור והשעות והחלקים על י"ט והנה עלו שס"ה יום ותתקצ"ז חלקים וי"ב חלקים מי"ט בחלק אחד, ואל תשים לבך על תקופת שמואל כי בשער השלישי אפרש לך שנת החמה בראיות.

העבורים קבעו עבור בשנה השלישית אחר שנתיים וחצי שנה בעבור שהתחברו מיתרון שנת החמה על שנת הלבנה יותר מכ"ז יום והם קרוב מחדש ימים גם כן בשנה הששית כי הם שני חרשים שלמים אחר ה' שנים וחצי שנה, גם קבעו בשנה השמינית עבור בעבור שהתחברו שני חרשים וכ"ג יום יום יותר מנ' רביעיות החדש גם כן בי"א וי"ד וי"ז וי"ט, ודע כי רבים קבעו העבורים בשנית וחמישית ובשביעית ובעשירית וכי"ג וכי"ז והסימן בהוי"ו ג"ח ואין בינינו מחלוקת כי אלה יחסרו משנות עולם שנה אחת ותחלת המולד וי"ד' הדיה לך [אמר ב"ג האבן עזרא נתן סימן על מולד וי"ד הפסוק הזה שהוא ברברים כ"ג] ואנחנו נחל מנהג ר"ד והנה קביעות העבורים בשנה אחת בעצמה, ובשער השלישי אפרש לך סוד ב'הר"ד ואם מען מוען הנה אתה עושה עבור אחר שנה וחצי שנה התשובה שנת י"ט על דרך וי"ד אינה מעוברת ועברו קדמונינו אדר בעבור שהיו ישראל בזמן בית המקדש מסתכלים לאביב בעבור תנופת העומר ואין צורך להזכיר למה יוסיף סימן החרש אי"ב תשצ"ג כי ימי השבוע חוזרים הלילה וכן ד"ח תתעו גם הכ"א הקפ"ט וכל שנות המחזור והמהזור והאחרים והעשרות והמאות גם האלפים ושעם להוסיף על הכל בהר"ד בעבור שהעתיקו קדמונינו שאדם הראשון אתר שתי שעות שלמות מיום ששי ר"ח תשרי בעת התחברות המאורות במהלך האמצעי כמשפטם ובעבור שנברא אדם ביום הששי והנה עכרו לבריאת העולם ה' ימים וי"ד שעות ויום בשנה חשוב שנה החזירו לאחר ד"ח תתעו סימן השנה הפשוטה והנה בהר"ד והרוצה לחלל מן וי"ד' יחסר משנות עולם שנה אחת והמולד יצא לו שנה, ורתימה כן ריקי המוח שיאמרו שזאת השנה החסרה היא שנת המבול כי משה ארזנונו הסירה בתחשבון.

דרך אחרת מעם מה שאמרתי מה שישאר פחות מ"ו כפלהו והוא השמור הראשון כי סימן המחזור בימים ב' ומעם לכפול שלישית המחזורים בעבור כי סימן השעות י"ז והם ב' שלישיות יום כי ב' שלישיות ביום השבעה יצאו על כן אמרתי אם ישאר אחד שלא יצא בשלישיות קח י"ז ואם שנים יום אחד וח' שעות שהם כופל י"ז ומעם קח חצי מספר כל המחזורים והם שעות כי תקציה שהוא סימן חלקי המחזור כאשר תכפלם יעלו לשעה ומעם לקחת עשירית בשעות

בשעות כי כאשר תחמר חק'ם חלקים שהם חצי שעה ישארו נ"ה חלקים והנה נ"ד עשיריתם ובעבור שנכפלו על כן אמרתי קח לאשר אין לו עשירית ק"ח חלקים שהם כופל נ"ד חלקים וישאר לכל מחזור להשלמת תקצ"ה חלקים חלק אחד הוסף על כל החלקים חלקים כמספר המחזורים ומעם להיות בו חלקים ארבעה אם מחזורים זונות כי תקצ"ה יכפלו ישובו עשרה ואין שם אחדים והנה ישאר לעולם ד' ב'ה'ר'ד' ואם יהיה נפרד יהיה בו תשעה בעבור כי הזונות יביאו בעשרות והא תקצ"ה עם דל"ת בהר"ד יעלו תשעה ומעם מרובע כי דל"ת חשבון מרובע וכן תשעה כאשר פירשתי בספר הזמפר.

דרך אחרת לקחת לשלישית המחזורים יום אחד משעה אחת וחצי שעה נשארו קס"ה חלקים הנה קס"ב הם עשירית שעה וחצי עשירית נשארו שלשה על כן אמרתי שיקח כמנין המחזורים חלקים. מאזנים מעם להוסיף ששה כי הם מאזני ר"ד חלקים שיש בראש המולדות ומעם לכל המעוברות לקחת לשנות המחזור לכל שנה נ"ג. כי הם השארים מן תקצ"ה ומעם לכל המעוברות להוסיף אחד כי התוספת לחדש אחד במאזני תשצ"ג אחד מאזנים אחרים מעם להוציא לשנות העולם בתחלת המחזור כ"ד כי המחזור הם י"ט והנה לכל שנה א' ומעם להוסיף י"ב כי כן ישאר מחלקי ב"ר כי הם י"ט ומעם שלא תקח לכל שנים מהם שהם זונות כלום כי לכל שנה פשוטה ישארו י"ב ומעם לקחת לכל שנה מעוברת אחד בעבור החדש הנוסף ולא ישאר מחשבון תשצ"ג רק אחד לברו.

העשירים הוצרכתי לחומש שעה בעבור השנה הפשוטה שחלקיה קרובים אל ד' חומשי שעה שהם תתס"ד ומעם לקחת יום אחד ושתי שעות וחצי לעשירית המחזורים כי סימן י' המחזורים הכא תקן והנה יחסר להשלמת ז' ימים יום אחד ושתי שעות וחצי פחות י' חלקים על כן אמרתי שיחבר למנין באחרונה כמספר המחזורים שיש להם עשירית חלקים ומעם המעוברות לחברם עם המחזורות המעוברות כי השאר מהכא תקפ"ט להשלמת ז' ימים יום אחד ושתי שעות וחצי פחות מ"ט חלקים על כן אמרתי באחרונה להוסיף מספר מ"ט מעוברות ומעם וד"ו אתקים למחזורות אשר בלבד מגזרות כי סימן המחזור ב"ו תקצ"ה והשאר להשלמת ז' ימים הם ד' ימים ורביעי יום ושעה אחת וחצי שעה פחות כ"ה על כן אמרתי באחרונה להוסיף נ"ה לכל מחזור שאין לו עשירית ומעם ב"ב שלש וגם חמש כי סימן הפשוטה ד"ת תתע"ז וכאשר תחמרם מו' ישארו שני ימים וחצי יום ושלש שעות וחומש שעה פחות י"ב חלקים על כן אמרתי להוסיף מספר ב"י לפשוטה, ומעם וכ"ג תתירף הם ז' ימים שלמים והנה חברתי אלה התרומים בדרך שלא יתחברו חלקים רבים ויהיו שמורים בלב הקיורא ולא ישכחם.

הקביעות אמרו כל חכמי העבור כי מעם אד"ו בעבור המועדים ומעם יום א' שלא יבוא הושענא רבא בשבת ומעם רביעי שלא יבוא יום הכפורים ביום א' אחר יום השבת כי גם יהיה טורח על הצבור ואל ישתומם לבך לאמר בעבור טורח צבור איך אעזוב לקבוע המועדים בזמניהם כי אם יש לך לב להבין תוכל להכיר האמת מסוד העבור שאפרש לך בסוף זה השער, ומעם לרחות הקביעות מחצי יום בעבור שאין כח באדם לראות הלבנה בשקוע התמה ואם היה המולד אפילו חלק אחד קודם יתכן שתראה רק על תקות רבות כאשר אפרש לך על כן יקבעו גם אותו היום, ואם טען טוען הלא אתם אומרים כי שני ימים טובים צוו לעשות קדמונינו בעבור הספק למה לא קבעתם צום כפור שני ימים

ספר העבור

גם יש טפשי עולם מתכרינו שיתענו שני ימים ואני אראה להם שלא יועיל להם תעניתם כי הוא שוא ושקר כי אם אמרנו כי עיקר הקביעות הוא על ראית הלבנה הנה יש פעמים שנקבע ראש השנה יום המשי והלבנה לא תראה במקום בעולם כליל שבת וזה יארע אם היתה הלבנה ברביעית ממקום גבהותה ואף כי היה רחבה בנגב, ועוד כי מלה יעלה בכל מקום פחות ממעלותיו שבאו בחלקו שהם שלשים וזה הדבר יתברר לך בשער השלישי והנה אתר שהיתה ראית הלבנה כליל ראשון הנה המתענה התענה ביום שביעי ושמיני לראית הלבנה, והפך הדבר אם היה הקביעות בשנת נטר'ד וזה היה הלבנה במקום מהלכה הרב ויהיה רחבה שמאלי גם במקומות שיש רחבה מעט כאשר אפשר בשער השלישי יתכן שתראה הלבנה כליל רביעי וזה המתענה התענה כפי קביעותיו יום שבת ויום ראשון והיה יום שבת יום י"א ויום ראשון י"ב לראית הלבנה ואין בדבר הזה כי הנה נראתה הלבנה בחדש טבת גם בחדש שבט גם באדר גם בניסן יום אחד קודם הקביעות והלבנה היתה נבונה על הארץ ועמדה הרבה ליל שני והקביעות היה יום שלישי ואם אמרנו כי הקביעות הוא על המולד הנה נטר'ד לפניו ולא התענה כפי הקביעות, גם הנה פעמים אין מספר היה המולד כליל ר"ח שני ואנחנו ההפללנו ר"ח ביום שלא היה המולד וזה היה באדר ראשון גם באלול פעמים, והנה התשובה הנכונה למה לא נתענה צום כפור בשני ימים שאין כח בצבור להתענות שני ימים לילה ויום כי אין לו עת לאכול בה ואם אמר הנה יש כרת על אכילת יום הכפורים עקר התשובה בסוד העבור, ואחר שהזכרתי למה נפסלו אד"ו אין צריך להזכיר למה לא בר"ו פסח כי ראש השנה תחלת השנה על כן שם תשרי בלשון ארמית כמו ושריו למבנא וגם זה אבאר בתקופת שמואל ומעם בט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת לרחות משפט שאם קבענו בו מועד הנה היה המולד מהשנה שעבר בי"ח שעות שלמות מיום נ' ולדעת זה שנוסף אי"ב תשצ"ג על המולד והמעם הוא מה שיחסר מהכא תקפ"ט להשלמת ז' ימים ואם עשינו זה יהיה בין קביעות לקביעות במעוברת ארבעה ימים וזה לא יתכן כי בשנה שהיא חסרה יהיה ביניהם חמשה ימים כי השני אררים הם ב' ימים ומעם נטר'ד שאם קבענו בו המועד ונוסף ר"ח תתע"ז יגיע הסימן לחצות היום וראוי להרחות וירחה עד יום ב' ויהיה בין קביעות לקביעות לשנה פשוטה ששה ימים שלמים ואנחנו צריכים לעבר החדש ויש לנו בקבלה על דרך עבור כי כל חדש שאינו זוג לעולם רוא יום אחד בניסן והזוג זוג חוץ מכסליו וטבת ומעם השלמים או כסדרן או חסרים בחדשים אלו שהם כסליו וטבת שיהיו שני ימים או יום אחד או כסליו יום אחד ומטבת שני ימים המעם שתשרי הוא ראש לעולם הוא מלא כי חשבון חדש חדש מרחשון מיום ראש חדש שני כי היום הראשון להשלמת חדש תשרי כי המשפט כן הוא כי חשבנו מיום שני ואם היה כסליו שני ימים יהיה מרחשון שלם, וכן אם היה טבת שני ימים גם כסליו מלא כי לעולם טבת חסר והנה שמו בתחלת השנה דבר החסרים והשלמים והמעם להיות בשנות החסרים בפשוטה שלשה ימים שהשנה שהיא כסדרן היא ש'נ"ד ימים ויצאו הש"ץ שבעה שבעה על כן ד' סימן כסדרן ובתוספות יום שלמים ובחסרונם חסרים והמעוברות בתוספות שלשים יום כי לעולם אדר שני שני ימים ויצאו כ"ח ימים שבעה נשאר ב' ימים הוסיפם על ג' סימן החדשים החסרים בפשוטה ויעלו ה' ולכסדרן ו' ולשלמים ז' וזה מעם נד"ה לפשוטה הו"ר למעוברת ויש בה שאלה אתר מהשנה פשוטה יש בה תוספות על שצ"ד קרוב לתשע שעות הנה יהיו בכל מחזור קרוב לשבע שנים ראויים להיות שלמים והשארים

ראויים

ראויים להיות כסדרן ומאין באו החסרים ולמה הוצרכו להם, הצורך היה בעבור הקביעות ובאו החסרים תחת כל האדרים שנעשו שלמים והיו ראויים חצים משלשים יום וחצים מכ"ט יום ובעבור זה יתכן להיות שנה אחר שנה שלמים ולא יתכן להיות חסרים אחר חסרים או כסדרן אחר כסדרן, ומעם לדחית צום י"ז בתמוז ומ' באב וצום גדליה ליום ראשון בעבור שאלו הצומות אינם מן התורה כיום הפורים, ועוד שלא להקריב את האבל, ומעם להיות תענית אסתר ביום ה' בהיות שבת י"ג לחדש אדר הסמוך לניסן בעבור שלא יוכלו לדחות התענית ליום ראשון כי יום פורים הוא יום משתה ושמחה והשיבוהו לאחור שיהיה קרוב יום התענית ליום הפורים והנה בא חשבון יום הששי והנה תכנס השבת והאדם בתענית, ואחרי שאיננו מן התורה גם לא תמצא במגלה כי התענו ישראל יום י"ג רק קרמונינו ז"ל תקנו כן השיבו יום התענית ליום חמישי.

הפרשיות העתיקו גם כן קרמונינו ז"ל שבאחר באדר היו ישראל משמיעין על השקלים על כן תקנו לקרוא פרשת שקלים ביום שבת הסמוכה לאדר הסמוך לניסן לזכרון גם פרשת זכור שהיה כן בעבור האן, גם פרשת פרה שהיה כן מנהג ישראל כרי שיעלו ממאי מת למקדש שיהיו⁷⁷ טהורים להקריב הפסח, ומעם פרשת החדש בעבור כי ניסן עקר קביעות השנה אם היא פשוטה או יעברו אדר כפי צורך האביב והתקופה וצרכי צבור על פי קריאת בית דין כאשר אפשר בסוד העבור, והנה קריאת הפרשה לזכר ומעם לקרוא פרשיות אלו ביום שבת בעבור שיתחבר בו הצבור.

שבעה שערי הפשוטות יום שני חסרים או שלמים כי כאשר תחסר ש"ג מן שז"ג יהיה הקביעות יום א' ולא יתכן להיות השנה כסדרן בעבור כי יום ו' הוא פסול ויהיה יום ז' והשנה שלמה והנה ב' סימנים ביום שני, ואם היה הקביעות יום ג' לא יתכן להיות השנה חסרה כי יבא ראש השנה יום ו' על כן היא כסדרה, ולא יתכן להיות שלמה כי יבא ראש השנה ביום א', ואם הקביעות ביום ה' תהיה כסדרה ויבא ר"ה ביום ב' ולא תתכן להיות חסרה כי יבוא ר"ה ביום א' על כן היא כסדרה או שלמה, ואם הקביעות יום שבת יתכן להיות חסרה כי יבא ר"ה יום ג' ולא כסדרה כי יום ד' פסול גם יתכן להיות שלמה, **שבעה** שערי המעוברות אם הקביעות יום ב' יתכן היות הקביעות יום השבת והנה השנה חסרים לא יום א' רק יתכן היות הקביעות יום ב' והנה השנה שלמים, והנה שני שערים גם ליום חמישי שני שערים שלמים או חסרים כי יום ד' פסול, גם ליום ז' שני שערים שיהיו חסרים או שלמים לא כסדרן בעבור כי יום ו' פסול, והנה שאר שער אחר ליום ג' וזה מעטו דע כי לא יתכן להיות השנה כי אם כסדרן והמעם כי השנה היא מעוברת ולא תדחה גם נסריר כי אם מ"ח שעות לא פחות מהם והנה לא יגיע מולד תשרי הבא להרחות הקביעות מיום ב' ליום ג' והשנה מעוברת יהיה סימן השנה הבאה בט"ו תקפ"ט והנה הקביעות בו ביום.

תקופת שמואל שנת שמואל היא שנת החמה והוא אמר שהיא שס"ה יום ורביעי יום בלא תוספות ומנרעת, והנה יש בין שנת הלבנה לשנת שמואל וכ"א ר"ד וכאשר תחבר כספר שנות המחזור ותחסר מן המחזור מהלך שבעה חדשים שכל אחד מהם כ"ט י"ב חשצי"ג אז ישארו שעה אחת ותפ"ה חלקים ובעבור זה יקח לכל מחזור שעה וחפ"ה ויחסר מן המחזור ז"ט תרמ"ב וחכמי העבור השתבשו לדעת מה מעם ז"ט תרמ"ב יש מי שאמר שהעולם בכ"ה

ספר העבור

באלול בעבור שאדם הראשון נברא ביום ו' בראש חדש תשרי תחלת שעה נ' ביום בשעת מחברת המאורות ועל זה החשבון הנה נברא העולם אחר שעה רפ"ז חלקים מליל ראשון, ואחרים אמרו כי נגרע אלה השבעה בעבור שנת המבול גם זה תימה כי המבול היה על הארץ ולא על המאורות, ואחרים אמרו כי משה אדונינו הסיר אלה השבעה גם זה לא יתכן כי אין כח בנברא לחסר ממספר, ואלו אמר אדם כי מערכת שלשה על שלשה הם תשעה והיה כן בעבור כי הנביא הוסיף על זה המספר שנים הלא אלה דברי שגגון, ויש אומרים כי הלבנה הלשינה על השמש והשם גער בה ועברה ז"ט תרמ"ב שלא שמשא, ויאמר רבי אברהם הנשיא הספרדי בר רבי חייא בספר העבור שחבר כי הירח נקרא גדול וקטון כנגד אורו כי נברא ואורו יחסר ואחר כך ילך הלך וגדול ולפי דעתי שאין הדרש כאשר אמר כי לא דרש הדרש כן בעבור שאמר הכתוב הנדולים ולא זה גדול מזה ודע כי חז"ל אמרו אין מקרא יוצא מדי פשוטו והנה כן פירש הפסוק הכתוב אמר הנדולים על המאורות שניהם כנגד הכוכבים רק האחד גדול מחבירו *) וכמהוהן ושלשת בני ישי הנדולים ואליאב לברו היה הבכור רק נקראו שלשתם גדולים כנגד דוד, ואם ישעון טוען והלא חכמי הדורות אמרו כי כונן צדק גדול מהארץ תשעים פעמים והלבנה היא חלק מליש חלקים מהארץ הנה התשובה הנכונה כי הכתוב לא דבר על מדת המאורות בנופם רק מפאת אורם לבר על כן קראם המאורות הנדולים, ומעם לחטאת שהוא כתוב לשם דע כי כל חטאת ואחריו למר איננו דבוק עם החוטא כמו אם יחטא איש לאיש וחטאתי לאבי והנה כן חטאת ראש חדש בעבור חטאת אחרים שהטאו לשם. והנה אפשר לך מעם הדרש כי לא יפול דבר מדברי קדמונינו ז"ל ארצה * *) ידוע בתכמת המולות כי שנים הכוכבים שיהיה ביניהם חצי הגלגל שהם ק"פ מעלות הוא מביט נוכח והוא מקטרג עמו ובעבור זה אמרו כי הבית השביעי שהוא המול השוקע הוא בית המלחמות והנה אור הכוכבים לא יחסר כאשר יחסר אור הלבנה כי אין לה אור בראיות נמורות כי אם מהשמש לבדה ומשעה שתהיה הלבנה לנוכח השמש ואז הוא אלכסון הלבנה כאלכסון השמש וזה מעם הגדולים או תקטרג על השמש ואז יחל חסרון אורה עד שיעדר אורה מהעולם שלנו בעת התחברות המאורות והשם צוה לעשות שעיר חטאת כי השם הוא הסבה הראשון לחסרון אורה ומי שיבין סוד הקרבנות יבין סוד זה הקרבן.

והנה אפשר לך מעם ז"ט תרמ"ב דע כי הקופת שמואל תחל מתחלת ליל רביעי כי אמונתינו שהשם ברא המאורות מתחלת ליל רביעי כי אמונתינו שהשם מתחלת הלילה ויש מחלוקת בין ר' אלעזר ובין ר' יהושע אם נברא העולם בנים או בתשרי ושמואל אמר שנברא בנים ועל דרך שהעולם נברא בתשרי על כן נקרא בשם הזה שפרושו תחלה כמו ושריו למבני כי לא יקראו בלשון הקדש שמות החדשים רק בשם ראשון ושני עד שנים עשר כי ניסן עד אדר לשון כשרים על כן לא נמצאם כתובים כי אם בספרי הנביאים שגלו אל בבל ולולא כי לא ארצה להתאריך הייתי מביא ראיות מן התורה שתחלת השנה תשרי הלא תראה

(*) ע"י פירושו למורה (בראשית ח' ט"ז) וע"י מה שכתב באריכות בהשגחתו הסלישית אשר הביא הכ"כ ע"ל דוד בן יוסף נדבון, אשר הוית לאור הכס רמ"ש כס' שני המאורות. (ש'ז'ח'ה').

(*) * זה מובא אצל כלום בפירושו המיושט סוף פ' פתח. (ש'ז'ח'ה').
הכתוב

הכתוב אומר לא תורע ואחר כן לא תקצור ושנת השמטה תוכיח גם היובל בעשר לתשרי וקריאת התורה בתחלת השנה לא בחציה על כן כתיב תקופת השנה רק ניסן הוא תחלת יציאתנו ממצרים, גם קדמונינו חקנו בראש השנה זה היום תחלת מעשיך וזכרון ליום ראשון, וכאשר רצו המעברים לקשור תקופת שמואל עם המולד והנה יש בינינו ובין חכמי העבור האומרים כי וי"ד תחלת המולדות חצי שנה ואם נחשוב כפי דעת שמואל שהיתה תקופת ניסן שעברה בתחלת ליל רביעי תהיה תקופת תשרי אחר ט"ו שעות מליל רביעי והנה אחר שלש שעות מהיום והנה תוסף התקופה על המולד יום אחר וז"ל שעות ובחשבון זה קדמה התקופה למולד וכאשר נחם חצי יכא"ר שהוא תוספות שנת החמה על הלבנה בעבור כי חצי שנה יש תוספות לחשבון שמואל על חשבון העביר הנה החצי ה' י' תרמ"ב וכאשר נחבר יום אחר גם כ"ג שעות הנה ז'ט תרמ"ב שקדמה תקופת ניסן למולד ניסן שהיה קודם וי"ד על דעת שמואל, או בעבור שיום לשנה חשוב שנה, ומעם שיש בין תקופה לתקופה צ"א יום ו"ו שעות ומחצה הם תק"ם חלקים כי עיקר התקופה של ניסן השתוות בה היום והלילה בכל מקום וסאו יחל היום להוסיף והלילה לגרוע עד סוף היות השמש בפאת צפון הוא הנקרא מזל סרטן ואז יהיה היום ארוך והלילה קצר ואז יחלו הלילות להאריך והימים לקצר ובתקופת תשרי ישתוו הימים והלילות פעם אחרת ויחלו הלילות להאריך והימים לקצר עד סוף היות השמש בפאת דרום בתקופת טבת ואז יחלו הימים להאריך והלילות לקצר וכאשר תוציא ימי התקופה שבעה שבעה יצאו כולם וישארו ז' שעות ומחצה ומשם"ה יום ורביעי כי שם"ר יצאו שבעה וישאר יום ורביעי שהוא ל' שעות והם ז' שעות ומחצה לכל תקופה, על כן אמרו הקדמונים אין בין תקופה לתקופה רק חצי שעה כי ימי השבוע יצאו וישוב הכוכב המשמש בתחלת התקופה וכבר שמש חצי שעה כי גם ז' שעות יצאו כנגד הכוכבים ובעבור זה המעם יש בתקופת תמוז וטבת חצי שעה ואין בתקופת ניסן ותשרי שבו לעולם על דעת שמואל, וזה מעם אונ"י ואמ"ד ולא חשב חצי השעה כי אין צורך ומעם לקחת לכל מחזור שעה וחפ"ה כבר פרשתי.

דרך אחרת מעם לקחת שישית המחזורים והם שעות כי שלישית שעה ש"ם חלקים והנה בנ' מחזורים תעלה מחשבון תפ"ה שעה אחת על כן אמרתי אם ישאר להם שלישית תקח לה תפ"ה, ואמרתי ג"כ שלישית בעבור ששאר ק"כ חלקים והם שלישית השלישית על כן אמרתי אם ישאר מה שאין לו שלישית קח ק"כ חלקים, ומעם ערוך כל המחזורים שהיה בתחלה להם שלישית על חמשה בעבור החמשה ששאר להשלמת תפ"ה כי הנה לקחנו ש"ם גם ק"כ ישארו חמשה ומעם ז'ט תרמ"ב פירשתי, ומעם להוציא שנות העולם שבעה שבעה כי לא שאר משנות החמה אחד שיצאו ימי השבוע כי אם יום אחד לברו ורביעי יום וזה מעם חוסף עליו הרביעית ומעם כח שנים כי לא נמצא חשבון פחות ממנו יהיה רביעית שבעה ימים רק הוא לברו ע"כ תשוב דתקופה כאשר היתה, וזה מעם המחזור הנדול להוציא תקופת שמואל כי תקופת רב אדא קשורה במחזור המולדות, אפרש גם חשבון הגוים בתקופת שמואל ומעם לקחת י"א יום לכל שנה בעבור שהוא קרוב לחשבון יכא"ר ומעם להוסיף עליהם שבעה ימים משעה ותפ"ה יותר מט"ו שעות הוצא מהם ז'ט תרמ"ב ישארו ח', ומעם להוציאם שלשים שלשים כנגד ימי החדש ואם תאמר הלא החדש פחות מחשבון זה דע כי גם אנחנו הוספנו בכל שנה קרוב לשלש שעות כי חשבנו י"א יום שהוא יום אחד והוא

ספר העבור

דרך קרובה ומעט רב"ז הגא"ו כי כאשר תחלק ב"ח על ד' יעלו מחזורים שבעה קמנים ולמה חלקים על ד' כי לא יתכן יום שלם מרביעית היום פחות מר', והנה יש בין ראש חדש מחזור קמן לראש מחזור קמן שני לו לעולם ה' ימים כמשפט יום אחד לכל שנה ודרכי עית יום אחד הנה עלו ה' ימים והלחות של ימי החדש עשויות בדרך החוקה.

תקופה רב ארא כפי דעת חכמי העבור הגדולים כי לעולם תהיה התקופה טרם תג הפסח ועקרים כי מחזור המולדות שהוא י"ט שנים משנות החמה הן י"ט שנים משנות הלבנה עם ז' חדשים בלא תוספות ומנרעת ואחר שידענו על דעת רבן גמליאל כמה ימי החדש ושעותיו וחלקיו הנה נוכל לידע כמה ימי שנת החמה, והנה היא שמה' יום וה' שעות תתקצ'ז חלקים י"ב שניים והשני [קרוב] לר' רגעים להיות החלק נחלק על י"ט, והנה יש בין שנת שכואל ושנת רב ארא פ"ב חלקים וז' שנים מחשבון י"ט, גם דעת רב ארא שהעולם נברא בניסן ובעבור כי על דעת העבור היה המולד וי"ד, הנה היה מולד ניסן ליל ד' ט' תרמ"ב בעבור כי חסרנו מחשבון המולד סימן חצי שנה שהוא ב"ד תל"ח, גם הוא אומר כי המאורות נבראו בתחלת ליל ד' והיתה הלבנה חסרה, והנה קרמה השמש ט' תרמ"ב קודם המולד על כן היא תקופת ניסן בתחלת כל מחזור קודם שעות אלו ואלו החלקים הנזכרים ובשנחסר שנת הלבנה משנת החמה על דעת רב ארא, הנה ביניהם י' כ"א קה"א י"ב שניים להיות החלק נחלק על י"ט, ובעבור שיש בחלקים חלק אחד ואנחנו צריכים לחלקו על ארבע תקופות השנה הוצרכנו לערוך י"ט על ד' ועלו ע"ז, גם ערכנו י"ב על ד' ועלו מ"ח שניים, על כן אמרתי כי התוספות על כל שנה יכ"א מ"ח שניים, וכשנחלק מספר זה על ארבעה לדעת כמה יש בין תקופה לתקופה יעלו ב' ימים י"ז שעות נשארה שעה גם קב"א ודס אלף ור"ח, חלקנום על ד' עלו ש' ושאר חלק אחד עשינו ממנו שניים שהם ע"ז והוספנו עליהם מ"ח ועלו קב"ד, חלקנום על ד' ועלו ל"א שניים, ואחרים אמרו שיש בין תקופה לתקופה ב"ז ש' ראשונים, גם ג' שניים גם ג' שלישיים והמספר יצא שוה, רק מה שהזכרתי הוא הקרוב, ובסוד העבור אפשר לך סוד התקופות, ובעבור שאמרו קדמונינו ז"ל שתקופת רב ארא בצנעא פירשו בו חכמי הדור כי תקופת רב ארא הוא האמת, ובעבור שיודע יודע תקופת רב ארא מתי חכנם השמש במזל מלא יוכלו המכשפים לעשות מעשים גדולים בעולם, גם אלה לא דברו נכונה כי תקופת רב ארא איננה כאשר חשבו כי היא כנגד גלגל המולות איננה רק כנגד גלגל השמש שמוצקו רחוק ממוצק הארץ, והנה נמצא המוצק משתנה בכל זמן ודבר זה הוא ברור אצל חכמי המולות בראיות לא יוכל איש להכחישם, ולפי דעתי שהיתה בצנעא בעבור שיוכל לדעת איש כל אשר יהיה בארץ בדרך חכמי משפטי המולות.

חשבון הגוים מועדם תלוי במועדי ישראל כי לעולם יהיה בתוך שבועת ימי המצות ותחלת ספירת העומר כפי דעתם מיום הראשון כי הם יפרשו מחרת השבת שהוא יום השביעי ע"כ יהיה להם חג שבועות ביום ראשון, וכן יעשו אחינו המכחישים דברי חכמינו הצדיקים המעתיקים רק בשנת ה' למחזור, גם בשנת י"ז ירחק מועד הגוים מן מועד ישראל קרוב מארבעה שבועות והסימן והי"ו' בלא היו ואזכיר לך מעמם הם יאמרו שהעתיקו שלא יקבעו מועד טרם עבור שני שלישיות חדש טרס"ו כי טרם מספר זה לא תבא השמש במזל מלא כי הם יודו מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל כי עקר עבור השנה על התקופה כי האביב

האביב תלוי בשמש כי היא הפקדה על התבואה וכן הכתוב אומר וממנר תבואות שמש והם צריכים להיות המועד בהצי חרש הלבנה ושעם חרש האביב שתהיה השמש במזל טלה ולעולם יכנס ראש חרש אפריל אחר ז' ימי תקופת שמואל אין בו ספק, והנה בשנת ה' תהיה תקופת שמואל אחר צאת כל ימי חג המצות, והנה היא חצי חרש לבנה כי הכתוב אמר בחמשה עשר יום לחרש והשמש לא נכנסה כפי חשבונם במזל טלה ע"כ הוצרכו להוסיף חרש אחד להיות הספירה מיום הראשון אחר חצי חרש הלבנה והשמש במזל טלה, והנה זה דבר ברור כי לא תמצא שחרק החקופה כל המרחק הזה כי אם בשתי השנים הנזכרים ושעם ידוע כי בנ' שנים אע"פ שקבענו חרש נוסף עוד שארי ימים תוספות ובשנת ה' התחברו הרבה ולא כן בששית כי היא שנת עבור ולא כן בשביעית כי קרמה עבור, והנה בשמינית שהיא עבור יחסרו עוד ימים להשלמת נ' חדשים, והנה בשנת י"א יהיו קרובים אל האמת כי ל"ג התוספות היתה בעבור המגרעת, והנה בשנת י"ז שהיא חמישית היתה התוספות הגדול כמו השנה החמישית וזאת התוספות השתוותה בסוף המחזור בעבור שיש שנה פשוטה בין שתי שנים מעוברות ובסוד העבור אפשר לך היסב כי אנחנו לבדנו על דרך הישרה וברוך אל ה'ינו ש ה'ב'ילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת ודע כי אין לשמש חרש ולא אל הלבנה שנה רק השנה תלויה בשמש לבדה, וכשבקשו המחשבים חדשים בחשבון הלבנה לא מצאו קרוב אל שנת החמה כי אם י"ב חדשים וכן עשו הגוים בעבור כי שנתם הוא שנת החמה ומצאו בשנת החמה י"ב לכנות חלקי ימי השנה על י"ב להיות חדשיהם קרוב מחרש הלבנה על כן ל' יום חרש א' ויש מהם ל"א ואע"פ שקבעו חרש אחד קטן בעבור מולד השמש שהוא הרבה רק עשו יותר ממה שהיה ראוי, והנה הישמעאלים בעבור ששנתם שנת הלבנה יתחלף זמן מועדם פעם בקיץ פעם בחורף כי ל"ג שנים משנות החמה הם ל"ד משנות הלבנה.

סוד העבור

בוקר ערוך לשם תחנות אולי יפתח עיני לבך להביר האמת מבחי העבור חברו ספרים אין קץ להם ואת כולם ישא רוח כי הם נשענים על משענת קנה רצוץ כי אין בתורה גם לא במקרא מפורש איך היו ישראל מחשבין המועדים וחשבון החדשים והשנים, והנה בן זימא (*) משש בתורה כאשר ימשש העור באפילה ולא מצא כי אם לאותות ולמועדים וזאת עולת חרש בחדשו והכתוב אומר חרש האביב ותג הקציר ותג האסיף ואמר דוד עשה ירח למועדים, וכל העולם יודו כי במאורות והוכוכבים חשבון הימים והשנים וכן הכתוב אומר והיו לאותות ולמועדים, ועוד מי יאמין להיו' ויו' ולמועדים נוסף כפי חפצו, ועוד מה יועילו לו כל הדברים האלה כי הכתוב לא פירש רק שהם מועדי אל ומלת חרש בחדשו איננה כמו שפירש לפי הפשט כלא פועל או שם הפועל רק מכנין הכבד הדגש באמצעיתו כי לא יאמר אחרוש ולא תרוש והלא ידע כי מעם חרש בחדשו כל חרש וחרש בזמנו כמו שבת בשבתו דבר יום ביומו, ועוד אין בכתוב זכר לירח שישבו חרושו לו ולהיות הפסח באביב ושכועות בחג הקציר מה יועילו

(*) הזכירו הראב"ע בפרשו על התורה שנות כ', כ"ג. כ"ה, כ"ד ול"ה. וכ"ב, כ"ח. — אמנם מה שמביא ממנו פה, לא מלאחי במקום אחר. ש'ו'ח'ה'.

ספר העבור

כי אנחנו שאלנוהו לפרש לנו איך נחשוב החדשים כי הכתוב אומר בחמשה עשר יום לחדש ואין פירוש עשה ירח למועדים שעשהו השם בעבור המועדים כי עקר המוסר איננו רק לספר מעשה בראשית על כן החל במלת עושה אור בשלמה כמו ויהי אור ודבר זה רמזתי בפירוש בראשית דק לא יבינהו אחד בני אלף, והנה על דרך הפשט עשה ירח למועדים איננו כי אם בעבור שיתחדש הירח למועדים ידועים ולא כן השמש ולא כן הכוכבים ולא בריאת בעולם, ולולי שאין לי חפץ להאריך כבר הייתי מבאר לך מעט שמש ידע מבואר ולמה הזכיר מבואר ולא מוצאן, ואם רדפנו אחריו שיפרש הכתוב כחפצו מה יועילנו כי אנחנו נחשוב החדשים כפי הקביעות ואחרים כפי הראיה ואחרים כפי המולד אמצעי ואחרים כפי המחברת באמת שהיא כנגד גלגל המזלות ואחרים מליל מלאת אור הלבנה עד שובו פעם אחרת כן, והנה הכלל אין ראיה נמורה בכל המקרא איך היו ישראל מחשבים המועדים, ואם טען טוען והלא חכמי המשנה יודו על ראית הלבנה, התשובה אם היה ערות המשנה נכונה בעיני זה המוען הנה הם מעידים על האביב והתקפה ועל צרכי צבור וסוף דבר המעתיקים אמרו כי קריאת המועדים תלויה בכ"ד על כן דרשו אשר תקראו אהם בעבור היותו חסר (*) וגם אני אתן לך ראיה נמורה בדברי הימים על דבריהם שהוא אמת ידענו כי חזקיהו המלך צדיק נמור היה כי כן העיד בו הכתוב ומצאנו שעשה לפי דעת מי שאין לו דעת שיאמין בדברי הקבלה שלשה דברים קשים, אחד שלא הקריב הפסח במועדו ויש עליו ועל כל ישראל המהורים ברת, והשני כי אכל והאכיל חמץ בפסח והכלל בחג המצות, והשלישי שעשה פסח שני שבעת ימים מצות תאכלו אשר לא כתוב בחורה כי הטמאים ישמרו חג המצות עם ישראל לעולם ואינם עושים פסח שני כי אם יום אחד עד חצי הלילה כמשפט הפסח הראשון כי כן ציה השם, ותחלת הפרשה הוכיח שאמר הכתוב ויועץ המלך ומי שמע כזאת לקחת עצה בדברי המועדים אם היתה קבלה בידם שיסתכלו באביב ולראות הלבנה ובעבור שלא התחברו רוב הקהל עבר את השנה ואין זכר לאביב כלל ולמה חשש לרוב הקהל שלא התחבר והיה מקריב הפסח במועדו, והנה כי הרבה תלוי בכ"ד, גם הוא חכם גדול היה, ואם טען טוען הנה חכמים לא הודו לו התשובה דע כי השם הורה לו על כל אשר עשה, ואלו לא היה כן היה הכתוב מזכירו, ועוד כי הנה נגע את העם שאכלו הפסח שלא ככתוב, ואם לא היה הפסח מקובל לפני השם לא נגע את הטמאים אחר שאינו במועדו, ועוד שהתפלל עליהם חזקיהו והשם שמע תפלתו וקדמונינו ו"ל לא תפשוהו רק בדבר קל כי עבר ניסן בניסן ופירושו שהיה מנהג ביד שיסתכל בסוף חדר אדר אם צריך לעבר את השנה והוא שנג שגנה קמנה לא עבר את השנה בסוף אדר כמשפטו עד שנכנס חדר ניסן והוא עבר השנה ולא היה פסח שני כי אם ראשון ואם טען הנה שם כתיב בדבר יי, והנה לאות כי ישעיהו הנביא היה בזמנו והוא צוהו שיעשה כן התשובה אלו היה כן למה החל במלת ויועץ, והנה המועדים תלויים בדברי הנביאים ולא היתה להם כלל קבלה והמוען הזה אולי יעיר משנתו ויסתכל כאשר דבר יי אך יקם יי את דברו כי הכתוב ידבר כפי מחשבת המדבר כמו והאנשים רדפו אדריהם, ועוד כי אנחנו נודה כי תורה שבעל פה היא דבר יי הל"ם ואין הפרש בין תורה

(*) עי' נפ"ה הראשית עה"ת (שמות י"ב, ב'). וס' הניח נס את יחודה המרבי.

שבכתב ותורה שבע"פ והאומרים כי המעתיקים הוסיפו ונרעו כן יוכל המוען לומר כי כל התורה מיום קבלונה, ועוד בדברי יהונתן שהחדש שני ימים והאומרים כי מחרת החדש השני הוא חדש אדר הכתוב יכתישם שאמר גם מתמול, גם היום, גם יש אומרים השני לחדש והלא עשה סעודה מזבחי שלמים כמו ביום הראשון כי אלו היה מנהג שאל לעשות כן יום מה מעט ונפקדת כי יפקד מושבך, ויהודה (ה פ ר ס י *) חבר ספר ואמר כי שנות ישראל היו מחשבין לחמה בראותו כי לא מצא ראיה על שנת הלבנה כמה חדשים היא ואם לא שחשבו הלבנה הוא הנקבע ומי אמר לנו שנספור ל' יום ואם נקבל עדות החדש מפי גרים ונשים ואב ובן ואצל מי יעירו העדים והנה ישראל בכל עיר ועיר וראית הלבנה תשתנה בכל מדינה ומדינה כאשר נפרש בשער השלישי, וזה תימה גדול שמצאנו פירוש משה ננעי המצויע באר הטיב שהוא אדם אחד ואין חיוב כרת ואין עזב דברי המועדים שכל ישראל חייבים לשמרו והנה כרת על דבר הפסח והמצות ויום הכפורים ועוד שהרבר הלוי על כל זמן וזה לנו האות כי סמך על תורה שבע"פ, והנה אנחנו נאמין בלי ספק שקדמונינו העתיקו לנו האמת ועוד אם דבריהם אמת ואנחנו עשינו כאשר אמרו לנו אבותינו הנה יצאנו מידי חובתינו, ואם אמרנו שלא עשינו האמת אין פשע לנו כי לא יכולנו לעשות דבר אחר כי לא מצאנו בדברי הנביאים על מה נשען, ואף כי יהענו שקדמונינו היו צדיקים גמורים והנה גם יהודה הפרסי לא אמר אמת כי מלת חדש תבחינו כי מה יתחדש השמש בכל חדש, ועוד מי יגיד לנו כמה היא שנת החמה כי הנה מחלוקת גדולה בין חכמי הורו ובין חכמי יון ובראשם תלמי המלך כי יאמרו חכמי הורו כי שנת החמה היא הימים הידועים ורביעית היום ושלישית וחומש שעה והנה יום בקרוב ק"כ שנים נוסף, והנה חכמי פרס אמרו כי התוספות על הרביעית יום אחד בקמ"ז שנה, ויש מחכמי ישמעאל אומרים כי התוספות על הרביעית יום אחד בק"א שנה * *) ותלמי אומר כי השנה חסרה מרביעית היום חלק אחר מ"ש ועל תקופת רב אדר קרוב מחלק מש"ס ורעת תלמי קרובה לדעתנו וחכמי ישמעאל גם כן הטיב דקדקו ויש מהם אומרים כי יחסר יום בק"ו שנים ואחרים אומרים בק"ל שנה, והנה תמה גדול כי הנה זה יוסף על רביעית היום וזה יחסר והנה יבוא בס' שנים קרוב מיום לפי שקול הדעת והלא יכול לברוק בזה הקל שבקלים ואף כי אלו החכמים שהיו חכמי המדות ודקדקו כהוגן, והנה אגלה לך הסוד הזה ושים לבך לדעתו דע כי שנת השמש תתחלק לשלשה חלקים החלק האחד מעת היות השמש החלק ראשון ממקום מחברת השנים גלגלים הגבוהים ואז ישחיה היום עם הלילה וזאת היא שנת תלמי וחכמי ישמעאל, והחלק השני כנגד נקודה בגלגל השמש שמוצקו רחוק ממוצק הארץ וזאת היא שנת פרס, גם יש בחכמי ישמעאל מונים כן, והחלק השלישי הוא מעת התחברות השמש עם כוכב אחר ממחנה המולות וזאת היא קרובה לחכמי הורו, והאמת שהוא חלק בק"ו וכבר הבאתי ראיות על דברי אלה בס' כלי הנחשת ולא נוכל לדעת מן התורה ומן הנביאים כמה שנת החמה: ואל תשים לבך אל תקופת שמואל שאומר כי התיספות רביעית יום בלי תוספות ומגרעת כי איננה תקופת אמת כלל, ויתכן ששמואל ידע זה ותקן זה בדרך קרוב לאנשי הורו כי

(*) ע"י נהגה הקדומה וע"י נאגרת השנה להלכ"ע (כ"ח ח"ד, 162), — (ש"ו ח"ה).

(*) * זה מונח נאלץ יוסף על הלכ"ע בפרשת בפר דף ק"ס. ש"ו ח"ה.

ספר העבור

אין יכולת בידי האדם להבין חלקים ראשונים ואף כי שניים, ואני ידעתי כי כל חכם שיראה דבר זה יתמה על אלה הרברים שדברתי על תקופת שמואל או ילעג, ואני אומר לו תמה מכך איך לא היו לך עינים לראות והלא אומר הכתוב על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר ואני אתן לך שבעה עדים, נאמנים מכהישים תקופת שמואל, הער האחר שאמרו חז"ל כד חיות דמשכנה תקופת טבת עד שתכר בניסן עברה להחיה שתא ולא תחוש לה וזה אמת בעבור הנופת העומר כי העומר הוא האביב והאביב חלוי בשמש והנה אנתנו היום בשנת ה' למחזור המולדות בשנת י"ו יעבור חג המצות כולו ועוד לא באה תקופת שמואל והנה עבר החג והשמש לא באה במזל מלה ולא השתווה היום וזלילה והנה לנו בשת עולם ונהיה בחשבוננו לענן וקלם לסביבותינו כי הקל שבקלים יראה כי כבר השתוו היום והלילה בקרוב מ"א יום חלילה חלילה רק חשבוננו אמת ואין לנו צורך לתקופת שמואל.

והער השני שאמרו תקופת שמואל בפרהסיא ותקופת רב אדא בצנעה ולא יתכן שתהיינה שתי התקופות אמת כי יש ביניהם קרוב מח' ימים ורחוק הוא שתהיה התקופה שירעוה אפילו התינוקת שהיא בפרהסיא והיא קלה היא האמת, ואשר היא בצנעה ולא ידועה כי אם לחכמים מעט היא שקר. והער השלישי שהתחברו מן שעה ותפ"ה בכל מחזור קרוב מ"א יום אולי יודיענו אוהבי תקופת שמואל מה נעשה בהם, והער הרביעי

שהיא נשתתת לעיני השמש הזאת כי כל משכיל יוכל לראות זה בכלי הנחשת גם בצל אחר שירע כמה רחב ארצו ובנמות השמש לסוף דרום או צפון יוכל לדעתו בצל והנה יוכל לדעת היום שישתוו היום עם הלילה והנה השמש נוטה מסוף צפון ועוד לא באה תקופת תמוז לשמואל קרוב מ"ט יום והפך הרבר בתקופת טבת והנה הצל לעד נאמן, והער החמישי שחלק התקופות בחלקים שווים וזה כנגד גלגלה רק כנגד גלגל המזלות לא יתכן כי הנה יש בין תקופת ניסן לתקופת תמוז יותר מציג יום ותקופת תשרי לתקופת טבת פחות מפי"ט יום, והנה ידענו בכירור בראיות גמורות אע"פ שהגיע השמש לרביעית גלגלה מראש מזל מלה כפי חלקיו הימים יאריכו עם היות השמש כנגד רביעית גלגל המזלות.

והער הששי מפאת האורך כי תקופת שמואל על ירושלים והנה בין ירושלים וזאת המדינה הנקראת ויר ונה יותר מב' שעות והיא מערבית ובשעת זרוח השמש על ירושלים הנה פה לילה עד ב' שעות, והפך הרבר בגדאד כי הנה בין בגדאד ובין ירושלים יותר משעה וחצי ואם היתה תקופת שמואל בתקופת ניסן לפי דעתו בתחלת היום הנה היתה במדינת וירונא בייא מהלילה שעבר ותהיה באנגלא מירא בשעת י' מהלילה גם בתשיעית ובבגדאד בשעת ב' וכן תשתנה מדינה ממדינה ועיר ועיר ולא נוכל לכתש האמת כי היא נודע והער עת קדרות הלכנה והשמש שיהיה במקום בחצי היום או בחצי הלילה ובמקומות אחרים קודם חצי היום ואחר חצי בשעות רבות.

והער השביעי מפאת רוחב המדינות כי עלית מעלות גלגל המזלות ישתנה בכל מדינה ומדינה על כן יאריכו הימים ויקצרו, והנה שעות שמואל בכל תקופותיו שוות וזה לא יתכן כי אם אמרנו שתקופתו אמת וחלקי ימי כל התקופה שווים ותקופת תמוז ז' שעות ומחצה מהלילה הנה תהיה בירושלים בשעה העשירית מהלילה ובמדינת וירונא בשעת י"ב ובאנגליטירא בשעת ב' מהיום ולא יוכל מוען לומר כי שעותיו הם שעות מאותות כפי כל לילה וכפי כל

יום כי בחלקים שווים חלק הכל בשוה על כן יתעו האומרים שהמלך יהיה בכך שעות מהיום כי יוציא אל הלילה י"ב שעות, והאמת שיאמר שהמלך יהיה רחוק כך וכך שעות ישירות מלח' הלילה ועוד אפרש זה, ואם מען מוען אנה נמצא חכם כשמואל שאמר נהיה לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא הנה התשובה לפניו שלא ידע סוד נולד קודם חצות ועוד אפרשנו גם דברים רבים בבדי'תא שלא [כאמת] כי הוא על דרך חכמי ישראל שאמרו שרקיע נמיו כקובה והנה ר' יהודה הנשיא הורה לדברי חכמי אומות עולם, אולי ישיב הלא הלכה רווחת היא שאין תקופת ניסן נופלת רק בתחלת היום או הלילה או בחצים ואין תקופת רב ארא כן שאתה מודה בה יש להשיב שההלכה דברה על דעת שמואל, וכמיהו במסכת ברכות שכבר נפטר באהבה רבה, אולי יאמר עוד אם דברך אמת הנה כל ישראל במזרח ובמערב ישעו כי כולם נשענים על תקופת שמואל, התשובה דע שאם היתה תקופת שמואל אמת, הנה כל חשבון עבורנו שקר ומועדינו ותעניותינו כזבים כלם הלילה חלילה והלא טוב לנו להיות עבורינו אמת ומה נחוש לתקופת שמואל כי לא תטיב ולא תרע, ואשר יחשבו כי כל האוכל או השותה בשעת התקופה ינוק ויתנפח דרש הרורש הוא, כי הנה חכמי הסולות שידעו דעת ברורה תקופת האמת לא אמרו שזיוק כל מאכל או משתה בשעת התקופה ואין דרך בתכמת ותולדות שתזיוק התקופה כלל ודרש שנשחמו יצחק ובת יפתח יש לו סוד כי לא נשחמו כאשר פרשתי בספר *) וכבר שאלו חכמי קרואן לרבינו האי ז"ל למה נהגו שלא לשתות מים בשעת התקופה והשיב נחוש בעלמא הוא כי בעבור היות התקופה תחלת השנה על כן לא נהגו היהודים לשתות בה מים בעבור שאין להם דמים, על כן יאכלו כל מתוק להיות שנתם מתוקה, ואני אומר מתוקה שנת העובר השם בכל רגע ויש מהגאונים שאמר על התקופה כי לא נחש ביעקב ולא קסם אבל הקדמונים תקנו אלו הדברים להפחיד שייראו מן השם ולא יוסיפו הרשעים לרשוע וישובו מדרךם למען יצילם השם מהארבע תקופות כי ירענו כי כל דברי חכמינו אמת כאשר הם כמשמעם או יש להם סוד סתום כאשר רמזתי מקצת סודם בספר הישר שהוא פירוש התורה *) ובעבור ששנת הגוים בשנות שמואל איבוד דבריהם כי הנה בשנה החמישית למחזורינו שהיא שנת תתקי' לבריאת העולם עם ארבעת אלפים תהיה תקופת ניסן על דעת שמואל בתחלת יום ד' כ"ג יום בניסן, והנה יהיה ט"ו יום לתדש ב"ח יום לתדש מרסו והשמש לא נכנסה עוד במלה כפי חשבון הגוים, ע"כ הוצרכו להיות מועדם אחר

(*) ז"ל בספרי כמ"ש באבודרהס סוף שער המקופות. ועיי"ש שהביא כל דברי הראב"ע שלפניו אך בקצת שינויים, וגם בשני סדרי דבריו. ועי' גם חגרת השנה להראב"ע (כ"ח ח"ד ע' 164) שהביא שם ג"כ חשונת רב האי ז"ל. ועי' נוסף למגיד שנה י"ג עמוד 159. ש'ז'ח'ה'.

(***) מלבד מה שזמנא בראש הקדמחו לפי החזרה: „זה ספר הישר“, הביא בשם זה בספרו שפה נרודה ד' מצ' ע"ב: „כאשר סירשתי בס' הישר“ ובספרו שפה יתר (דף י"ח ע"ב מדפוס פסד"מ תר"ג): „ופרשתי בס' הישר“ כמו שהעיר על זה המפרש ר' נבדילא ליסמאן. אמנם מה שכתב שם נהערה כי החכם רשד"ל לא הדפיס בשלימות את חגרת השנה יען לא נמצאו בה כל דברי הראב"ע המובאים באבודרהס, לא כן הוא, כי אמנם רשד"ל הדפיסה בשלימות, אמנם האבודרהס לא מלאנה השנה רק מס' העבור שלפניו לקח דבריו, ואולי משניהם יחד.

ש'ז'ח'ה'.

ספר העבור

חצי חדר האתר ולפי תקופת רב אדא כאשר הראיתך בשער הראשון תהיה התקופה ביום ראשון של חג המצות וזאת התקופה היא כנגד גלגלה, גם היא צריכה שני תקונים כי תקופת האמת תהיה בשעת ז' מיום ששי שהוא י"א בניסן והער כלי הנחשת למראה עינים גם בצל כי אז יהיה בוירונא בלונברדיאה שאני דר בה היום בחצות היום צל כל דבר ככוהו בעבור שרחב מדינה זו מ"ה מעלות, ודע כי חשבון הנוים שהשמש לא תכנס במלה עד עכור שתי שלישיות חדר מרסו היה אמת בימים קרמונים רק היום הוא שקר כי ביום י"ד לחדש מארסו חכנס במלה ואחר ק"ל שנה מן היום הזה תכנס ביום י"ג לחדש מארסו, אולי ישאל השואל הנה השמש הולכת אחורנית.

החשובה דע כי מהלך השמש לעולם ישר רק המוסד שנבנה עליו הבנין הוא שוא שאמרו הגוים כי שנת החמה היא שס"ה יום שלמים ורביעית יום והיא פחותה מזה המספר שתי שלישיות חמישיות שעה ושתי שלישיות עילשית חמישית שעה, והנה אם הבאתי ראיות ע"ז יאריך החבור, והנה בשנה הנזכרת תהיה תקופת תשרי לפי דעת שמואל בסוף תשרי, ואל תהמה כי משנת ה' אלפים וליג תהיה ותקופת רב אדא תהיה יום ד' כ"א בתשרי גם כן הזכירו קרמונינו ז"ל שתקופת תשרי הגיעה עד יום כ"ח לחדש, גם זה לאות ולעד כי תקופת שמואל היום אין בה ממש, אולי יטעון לאמר לי הנה בתהלת ספרך אכרתהתחנן חבור בסדר העבור והראית דרכים לדעת תקופת שמואל ובארת כל מעמיהם וכתבת לוחות להוציאם בלי טעות, ואחר כן הזכרת תקופת רב אדא וכתבת לוחות שניים לדעת כל תקופה ותקופה במחזור המולדות ולא די לך הלוחות הראשונים אשר שברת עד שתשבור הלוחות השניים כי אמור אמרת שיש בין תקופת האמת ובין תקופת רב אדא ר' ימים, ועור אמרת כי שנת החמה באמת שיגרע יום בק"ל שנים וכבר אמרת כי על דרך העבור שיגרע יום בש"י שנה, והנה אתה משחית לא מתקן, החשובה תנה בני לבך לי, ואני אורך בדרך תלך למען תחכם באחרייתך, דע כי לא יוכל אדם לעלות למקום גבוה כי אם על מדרגות והצור ברא נפשות הרגים והעופות מן המים (*) כי כן כתיב ישרצו המים שרץ נפש חיה למינה וגומר ונפשותם הם גופות אך כאשר הזכיר הכתוב האדם אמר הבורא למלאכיו נעשה אדם בצלמנו ויפת באפיו נשמת חיים נשמה שאינה גוף ונסמכה אל חיים בעבור שאינה מתה, והנה כל דבר שנעשה על ידי אמצעיים לא יעבור, ואם צלם המלאכים עומד יעמוד האדם שהוא בצלמם ובצורתם, והנה השם צר צורת הגוף לנשמת האדם בצורת העולם למען יבוא בהיכלו ויבין בו יום ולילה עד שירע השם שבראו, ונתן לו חמש הדגשות ועקרם צורות בגופות והעלינה מדרגה אחד מדרגה עד שוב הצורות כנשמה וזהו השכל שנמשע יושב קדם תלה בלב האדם ואין כח באדם להכחישו כלל, ויתכן שתנועת העין בהפך במראה כי ברוץ העינים ממערב למזרח תראה במראית העין הלבנה הולכת כן והשכל מעיד הפך הדבר כי יראה באחרונה הלבנה בצד מערב וכן הדדים ימושו ברוץ הספינה ועדות השכל לעד נאמן ואין צורך לעד אחר, ואבאר לך דברי ידענו בשקול הדעת כי לא יתכן היות גוף אחד בשני מקומות ולא אדם אחד חי ומת ברגע אחד ודבר אחד לבן ושחור ושקר ואמת והוא ואיננו ושנים ושלושה הם ארבעה ושתיים עגולות קמנות תוך גדולה ומצוק שתייהן שוה תכרות הגדולה באמצע ולא תכרות הקטנה, על

(*) זה מוכח כמ' חסל יוסף על הכ"ע ס' בראשית דף ח'.

ספר העבור

י

כן אם מצאת ספרים מכחישים ההרגשות ואף כי שקול הדעת אל האמן גם, ואם ידעת שחברום חכמים יש להם סוד או על דרך משל, אולי יעלה על לבך דברי האותות והמופתים שעשו הנביאים ותחשוב שהם הפך ההרגשות והפך שקול הדעת חלילה מהיותם כן רק האותות הם הפך החולדות, גם עמידת השמש כי לא יזיק בשקול הדעת שתעמוד השמש כי כבר ידענו שהשם יניעה לסוד גם יוכל להעמידה לסוד, גם כן להחריב הים ברוח קדים עזה ולהפוך המטה לנחש כי הוא ממת ומחיה, וענה שים לבך אם בא הנביא ואמר לך שאינך רואה השמש ביום, ואחרי רואה אותה ויתן לך אות ומופת גדול שתראה בעיניך המופת התאמין בו בעבור המופת והלא המופת לא ידעתו כי אם במראה עיניך והוא אמר הפך מראה עיניך וכל וחומר אם יכחיש שקול הדעת כי אלו היה נכון שיוכל הנביא לתת אות או מופת כי יש אדם חי ומת אין הדעת מובלתו ואין יכולת בלב המשכיל להיות הדבר בספק אצלו, ואם מצאנו נאונים שפרשו ואמרו מה שאין הדעת מובלתו או יכחיש דבר ידוע באחד מהשנים הדכים שהאחד ההרגשות והשני שקול הדעת לא נאמין בו ונבקש לו וכן נעשה בחלמוד גם במשנה גם במקרא גם בכתובים גם בתורה, ואחר שתראה במראית עיניך יום השתוות היום עם הלילה הלא תאמין ותדע כי התקופה אשר שמעת איננה אמת, והנכון בעיני שהיתה אמת בימי שמואל והוא נתן חשבון עב בעבור שיבינו הכל, והנה התחברו ימים רבים בעבור המנרעת מהרביעות, ואני הזכרתי לך תקופת שמואל בעבור שחשבנן נבוני הדור כי מי שידענה ידע הכל על כן יכתובה בחשבון עבורם ואין צורך להכלל ואלו לא הזכרתי היו חושבים שלא אדע סודה ואיך אוכל להשיב עליה ותקופת רב אדא היא אמת, והנה היום תקופת תשרי באמת היא תקופת רב אדא בעצמה ולא כן תקופת ניסן כי יש בין שתי התקופות ד' ימים ובין תקופת תמוז ותקופת מכת ב' ימים ושעות, ואפרש לך השנים הקונים התקן האחד שחקופתו כנגד גלגל השמש, על כן חלקם בשנה ובעבור שידענו שמוצק גלגל השמש רחוק ממוצק הארץ שהוא מוצק גלגל המולות ונוכה מקום השמש קרוב הוא מרביעית הגלגל ממקום מחברת הגלגלים הנכוהים הוא הנקרא קי הצרקה, והנה השמש חבנס בשני ימים שלמים וחלק משעה במלה כנגד גלגל המולות קודם שחבנס במלה כנגד גלגלה, והנה יש בין תקופת האמת היום לתקופת רב אדא במהלך האמצעי שני ימים, ובעבור שמקום נוכה השמש קרוב מכזל סרטן שהוא סוף הצפון ומקום השפלות קרוב מכזל נדי שהוא סוף הדרום, על כן בין שתי התקופות קרוב משני ימים ובעבור כי בתקופת תשרי השמש מרביעית גלגלה ממקום נכוהת הנה יש לנו לחסר שתי מעלות פחות חלק אחד ומרחק זה הוא מהלך השמש בשני ימים, על כן היתה תקופת רב אדא מחלוקת: והתקופה של מראה עינים שוה בשוה, והתקן השני דע כי מחלוקת גדולה בין חכמי המולות בעלי הראיות ובין חכמי המולות בעלי המשפטים והצורות כי אנשי הצורות אומרים כי סרני הגלגל יעלו ירדו ואחרים אמרו שיש גלגל קטן במקום מזל סלה ומאונים שיתגלגל לצפון וולדרום על כן תהיינה מעלות השמש בחצי היום אם הגלגל בצפון יותר מאשר הם באמת והפך הדבר כאשר יהיה הגלגל בפאת דרום והשתבשו על מספר המעלות יש אומרים שהם שמונה ואחרים אמרו שהם עשר מעלות ושתי שלישיות מעלה, והנה תלמי המלך קרב מדרך העבור והוא הצכת כנגד גלגל המולות בלא התקן הראשון, והנה היום חייב האדם להוסיף ארבע מעלות, ועוד יגיע עד שמונה, והנה השנה היא בשנת העבור באמצעות ואין בה ספק, ולולא שאין רצוני להאריך

ספר העבור

הייתי מביא ראיות עליה, ואחד שדברתי על שנת החמה אדבר גם על שנת הלבנה דע כי חכמי הורו אומרים כי שנת הלבנה שניד ימים ושלישית יום וארבעה חומשי שעה שהם תחמיד חלקים מחלקי חכמי העבור ויש בין חרשנו וחרשם חלק אחד מחלקנו ואמר ר' יצחק בן ברנך הספרדי בספר העבור כי חכמי הורו על שקר וכזב, והראיה כי הנה בקרוב מה' אלפים שנה שיש לעולם היה ראוי שיתרחק הלבנה ממקום המולד יותר משני ימים ולא אמר כלום בעבור ששנת חמה של הורו תוסיף שלישית חמישית שעה על רביעית היום, והנה סמתנת בהליכתה על כן הלבנה צריכה לילך במהרה והאמת שאין בו ספק היא שנת הלבנה של העבור על דרך מהלך האמצעי, כי הנה חכם אחד היה בישמעאל ושמו אלציפי ויש לו חבור גדול בראיות על מקום הכוכבים והוא הזכיר כי הלבנה תרחק ממקומה הראשון לראש שנת החמה ד' מעלות ולז' חלקים ראשונים ומ"ח שניים, והנה אין בינינו ובינו כי אם חלקים שניים מעטים ולא תתחבר שעה באלפי העולם ואף כי טעם הוא העקר, ואחר שדברתי על שנת הלבנה אפשר לך מה טעם מהלך האמצעי דע כי מוצק נלגל המולות הוא מוצק הארץ בעצמו לא יוסיף ולא ירע ומוצק נלגל הלבנה הוא רחוק ממוצק הארץ בראיות חמש מעלות ממעלות הנלגל שהם סים וכשתעשה עגולה גדולה ותעשה עגולה קטנה בתוכה קרוב מהמוצק והיא הארץ והגדולה והוא נלגל המולות ותרחק מהמוצק ה' מעלות ויהיה חצי הנלגל רחוק מן הארץ ותחצי השני קרוב סמנה ובהיות הלבנה בחצי הנלגל העליון יהיה מהלך הלבנה בהמתנת בעבור כי תגיע הלבנה לרביעית נלגלה ועודנה לא הגיעה לרביעית נלגל המולות, והנה המהלך האמצעי קרוב ס"ג מעלות ו' חלקים ראשונים וז' חלקים שניים ויש יום שהלבנה הולכת קרוב ס"ג מעלות ויש יום כעבור הנלגל הקטן שתלך ט"ז מעלות ומפאת נלגל המוצק לבדו מהלכו כמו י"ד מעלות, והנה עשו חכמי ישראל כחכמי המולות להוציא מקום מחברת לבנה עם השמש במהלך האמצעי ואחר כן יתקנו מקום כפי המרחק ממקום גובהם, והנה המולך הוא במהלך האמצעי וצריך הוא בכל חדש לחקנו ע"כ אמר פעמים שבא בארוכה ופעמים שכא בקצרה כאשר אפשר בשער השלישי ואדבר לך על ראית הלבנה, וקודם כל דבר השמר לך אשר לא תשמע אל דברי בן חסאן הספרדי אשר חבר שלשה ספרים בסוד העבור ואין בדבריו ממש ופירש כי נולד קודם חצות בירוע הוא שנראה סמוך לשקיעת החמה והיא ההלכה התמורה פירש איננו נכון וכבר השיג עליו ר' יצחק בן ברנך ז"ל ועיקר פרושו כי נולד קודם חצות בקצה המזרח בירוע שתראה סמך לשקיעה בסוף שהוא המערב והלא פקח עיניו וראה כי שעת מחברת המאורות שהוא המולד הוא שעת מחברתם בלחות חכמי המולות וחכמי הורו ופרס וישמעאל כאשר תקנום על אורך ירושלים לעולם אין בין כל החכמים ובין עת מולדו על ירושלים רק חלקים מעטים, והנה עקר קביעות המולד היא הלכה זאת כי מחצות היום ולמעלה לא יתכן בו קביעות, על כן טעו גם המפרשים נולד קודם חצות הוא חצות הלילה עד שיהיה בין זה המרחק ותחלת הלילה י"ח שעות, גם טעה כי פירש מולד שהוא נכון שיראה במראה עין ומראה הלבנה בשחק לעד נאמן חלק בכל חדש וחדש, והנה אדבר לך כלל על מראה הלבנה דע כי חשבון העבור הוא על ירושלים והטעם שהיא ארכה בסוף המערב ס"ג מעלות * שהם ארבעה שעות שוות ושלישית חמישית

(* עיי' בנחל יוסף פ' וישלח ד' ל"ב ע"ב שכתב: „ובספר הלוחות שכתב נדבונה

חמישית *) שעה, והנה אם היתה ארצנו מזרחית לירושלים נסתכל כמה אורך ארצנו ונחמר אורך ירושלים, ואם היתה ארצנו מערבית נחמר ארכה באורך ירושלים כאשר אפשר בשער השלישי, ודע כי ללם לא תראה הלבנה עם שיהיה בינה לכמש קרוב מ"ב מעלות והוא מהלך יתרון הלבנה על השמש ביום ובלילה וזה טעם צריך שיהיה לילה ויום מן ההרש ודע כי המעלות משתנות כפי רוחב כל מדינה ומדינה עד שיהיו י"ב מעלות ישראל במקום הנכול החמישי, ואף כי בנבול הששי במקומות הירועים בגלגל פעם י' מעלות ופעם י"ו וראויה להיות קשת המראה ממעלות ענלות י"ב שהן ד' חמישיות שעה ישרה, והנה בתחלה יש לנו צורך לדעת מקום המחברת במהלך האמצעי אחר כן נתקן שני המאורות בגלגל המולות ונסיף על כל אחד מהלך כל אחד בשש שעות המעלות שהם חצי היום ואם קשת המעלות כנגד המדינה קרובה ל"א מעלות יתכן שתראה הלבנה כאשר אפשר. ודע כי צורך גדול יש לנו לדעת רוחב הלבנה והטעם רחב מקומה ממקום גלגל המולות כי אם היה רחבה צפונית תראה הלבנה וקשת המעלות פחותה מאשר הזכרתי, ואם היה רחבה דרומית לא תראה הלבנה אע"פ שקשת המעלות תהיה מ"ו מעלות, והנה אפשר לך סוד ההלכה החסודה אשר השתכשו בה כל הגאונים והיא לפני החמה או לאחר החמה לצפונה או לדרומה וכמה היתה גבוהה ולכן היתה נוטה, והנה הסכימה דעת הגאונים כי לעולם הלבנה נראית בקרן דרומית מערבית ואין זה אמת כי מראה העין יכחישם והאמת מה שאמרו בתלמוד כן בימות החמה כן בימות הגשמים ופירשו לפני החמה שהיא דרומי, ועל כן הוצרכו לומר כי על פנימית הלבנה היתה השאלה והאמת כי לפני החמה הוא כנגד אורך העולם ממזרח למערב והטעם ששקעה קודם החמה לצפונה לעולם תהיה הלבנה בצפון מקום שקיעת החמה מחקופת טבת עד תקופת תמוז, על כן אמרו בימות הגשמים כי הנה אמרנו שהלבנה לא תראה עד שיהיה המרחק בינה ובין השמש י"ב מעלות, והנה אז תהיה הלבנה עם השמש ממזל גדי עם טלה עולה בפאת דרום והוא כנגד מקום חמה צפונית ומסרטן עד מאזנים תהיה הלבנה יורדת לפאת צפון והיא כנגד החמה דרומית, וטעם כמה היתה גבוהה מיתר המערב שהידוע עת המולד אחרי שיתקן מה שהוא ראוי לתקן אם בארוכה אם בקצרה ידע כמה היא קשת המעלות הישרות ויכול לדעת כמה היא גבוהה מן הארץ, ואם אמר אימר הרואה המעיד כהוגן תקיבל עדותו ופירושו ולכן היתה נוטה בעבור שיש לבנה רחב ממקום גלגל המולות ע"כ יוסיף ויגרע במראה העין באמת ואין צורך להזכיר השתנות מראה העין במראה הלבנה מן המקום רק אזכירנו בשער השלישי בע"ה, ועתה אפשר לך סוד נולד קודם חצות אין ספק כי שנים ימים שלמים או קרובים משלמים תסתתר הלבנה ע"כ אמרו מפרשים כי כ"ד שעי מכסי סידרא הם שעות גדולות כשעות ר' אליעזר ויתכן להיות פרושו י"ב גדולות קודם המולד וי"ב אחר המולד והער צריך שיהיה לילה ויום מן החרש כי אין יכלת באדם שיראה הלבנה קודם המולד עד שיהיה מרחק ירוע בינה ובין השמש כי המעלות כפי רחב המדינה ורחב הלבנה לצפון או לדרום והשתנות המראה ומה

שהוא נמלטות פרוכנאל אחר כי אורך ירושלים ס"ה מעלות וככה אמר בס' יסוד העבור שלו
בנוסח השני "ולפי"ז ז"ל פה ס"ה במקום ס"ג. —

(*) לפי נוסח שלמנינו "ס"ע מעלות" ז"ל "חמישית שעה", ופה הוצרכו שני
ההוספות יחד.

ספר העבור

שאמרו קרמונינו מחרתא ומעתיקא כנגד בני ירושלים ובני בבל רובי המפרשים פירשוהו עד י"ב שעות שהן בין מוצת ומערב ביישוב ע"כ לדירן ולדירהו, ואנו ידענו כי אין בין בבל וירושלים רק שעה וחלק שעה, ואולי האומר מעתיקא ומחרתא יהיה כנגד קצה המוצת שהוא הראש עד סוף המערב או כן על דעת היחיד או על דרך שיתכן שתראה הלבנה אחר התקון כנגד גלגל המולות, והנה ידענו כי במולד תשרי אם היתה הלבנה ברביעית גלגלה העליון כנגד המוצק יהיה המרחק בחצי היום שהוא נולד קודם חצות י"ד שעות וז' שעות עד הלילה הנה כ' שעה, והנה י' מעלות עולות והם ברחב ירושלים קרוב מו' מעלות, ואם היתה הלבנה ברביעית גלגל החלי ספאת הראש הנה רחבו ה' מעלות ובעבור כי המעלות הישירות הן י' תראה הלבנה בשקוע החמה, על כן אם היה המולד לאחר חצות לא תראה כלל גם זה נכון בכל חדש וחדש שתהיה הלבנה כאשר הזכרתי כי יש לנו עשר מעלות ישירות, והנה פירש ההלכה על דבר שהוא מתוקן להראות, והנה נולד קודם חצות על ירושלים ואין פירוש נראה סמוך לשקיעת החמה במערב כי מה תועיל לאנשי ירושלים אותה הראיה ולמה היו מבקשים עדים על ראית הלבנה, והנה אתן לך מוסר אמת שתבנה עליו על דרך הקביעות, דע כי קביעות העבור בחדשים ובמסערים איננו עד המולד כי הימים הפסולים גם הדרחיות יוכיחו גם יש ר"ח ואין בו מולד וזה יהיה כאשר יהיה שני ימים, ואם יאמר אדם הלא תחשבון מיום שני, והנה אותו היום הוא סוף חדש יבאר לנו למה נחפז בו חפזת ר"ח אחר שהוא סוף חדש גם אין הקביעות כפי ראית הלבנה על ירושלים או על מוצת ומערב כי הנה נראתה הלבנה במסר ר"ח ניסן בבבל גם בירושלים גם במערב יום אחד וכן יקרה פעמים רבות, ובשנת ג'ס"ר ר"ר תמצאנו בשכט ובאדר ובניסן ובאייר, גם אין הקביעות כפי הראיה שהיא נכונה להיות אילו היתה תחלת הלילה כי כל הדברים שהזכרתי יכחישו גם זה, והנה האמת מה שהעתיקו קרמונינו ז"ל כי כאשר היו ישראל בארץ היה עקר הקביעות לב"ד ודבר קבלה היה בידם שיעברו ז' שנים במחזור לא פחות ולא יותר כפי הצורך, והנה רבי עקיבא עבר שנים רבות זו אחר זו, והפירוש למה עשה ידוע ואין צורך להזכירו, גם כן היה בקבלה אם היינו במקומות שאין שם ב"ד נעשה קביעתנו בחשבון העבור כי קבלו אבותינו מפי הנביאים, והנה עקר העבור להיות הכלל נכון ואמת, ואם יקשה עליך זה בעבור הפרטים אנלה לך סוד שישקוט לך.

דע כי המצות מתחלקת לשתיים כי יש מהם שהם עקרים בעצמם, כאהבת השם, וכבוד אב ואם, ושלא לרצות ולנאוף ולגנוב, ויש מהם לזכר לעקרים כמו המועדים ושעטנו וציצית ומזוזות, ואחר שהכתוב לא פירש חשבון החדשים לאות כי סמך על קריאת ב"ד או על העבור על כן אמרו קרמונינו ז"ל ויפה אמרו כי כאשר יקדשו החדש ב"ד של כמה יקדשוהו ב"ד של מעלה ופקח עיניך וראה כי האביב ישתנה בכל מקום כפי רחוקו בדרום או בצפון עד שיהיו מקומות שימצא בו בשכט גם בתמוז גם במרחשוון, ואית כי האביב תלוי בארץ אנתנו מורים לך לכן הודיענו, עתה מה נעשה מתי נעבר השנה ומי יודע אם היתה גשומה א"י ואין צורך לעבר בשנה שאנחנו מעברין או יהיה צריך לעבר בשנה פשוטה שלנו, ואחר שלא נדע החדש אם הוא ניסן או צריכים אנחנו להוסיף אדר מה יועיל שנסתכל ללבנה שנאכל מצות במ"ו יום לחדש ולא נדע איזה חדש הוא וכן צום כפור, והנה המתענים שני ימים או שלשה יענו נפשם חנם וריקי מה יאמרו אנחנו נסמוך במעוברות על חשבון עבורכם הלא יראו כי אנחנו לא קבענו עבור

כי אם כפי יתרון שנת החמה על שנת הלבנה הלא תראה בימי זקנינו ז"ל אמרו
 חזן אביבא לא מטא, והנה איננו עיד חשבון העבור, ע"כ טוב לנו להיות כל ישראל
 בסורה ובמערב ובצפון ובדרום קובעים מועדיהם ותעניותיהם ביום אחד בדרך
 העבור ואין לנו עון כי לא נוכל לעשות טוב סמנו, ואם טען טיען איך תקרא
 מקרא קדש ליום ספק ואולי איננו קדוש בעבור דחדש, הנה כבר הראינו לו כי
 חזקיהו המלך עשה פסח ראשון בחדש השני בעבור שהדבר הלוי בב"ד והשם
 קבל את מעשיו, גם אנחנו נקבע בדרך חשבון העבור המסור בירינו מאבותינו
 הלימים שנעשה כן בגלותינו.

חם ונשלם השער השני ההלה לאל אשר אין לו שני.

היתה העתקה ראשונה באקספורד ב' ז' אייר תר"ב.

והעתקה שניה בפריס יום ה' כ"ח סיון תרכ"ח.

אני ב' ג.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il